

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2023

Den svenska regeringens syn på
medie- och informationskunnighet (MIK), 2018–2022,
och dess inverkan på biblioteksvärlden
- en policydokumentanalys

SEBASTIAN CORSO
TORA LJUSBERG

HÖGSKOLAN
I BORÅS

© **Sebastian Corso/Tora Ljusberg**
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Den svenska regeringens syn på medie- och informationskunnighet (MIK), 2018–2022, och dess inverkan på biblioteksvärlden - en policydokumentanalys

Engelsk titel: The Swedish Government's Understanding of Media and Information Literacy (MIL), 2018–2022, and its Impact on the Library Sector - a Policy Document Analysis.

Författare: Sebastian Corso, Tora Ljusberg

Färdigställt: 2023

Abstract: *Purpose:* Our main task is to find out how the Swedish government deals with media and information literacy (MIL) among the general public, and which key actors it identifies in this process. More specifically we want to know whether public libraries are considered to be such key actors – which is the common view within library and information science (LIS).
Method: This is a document study, applying Carol Lee Bacchi's WPR approach, on a selection of Swedish government assignments published 2018–2022.
Findings: From earlier looking at digitalization in positive connotations, today the Swedish government talks more alarmistically about the dangers of digitalization and attributes MIL as a safeguard and as a means in the protection of democracy, leading to the presence of MIL in practically all of the governmental offices. Major joint investments are emphasized to achieve high MIL. But due to the shifting and situation-dependent understanding of the MIL concept, the results of the investments run the risk of being ineffective. In 2019 the government therefore assigned The Swedish Media Council (Statens medieråd) to coordinate the promotion of MIL. As for the apparent urgency of MIL issues in our research material, LIS and the public libraries extensive MIL expertise should be taken into account. How the Swedish Media Council perceives the library field's competence within MIL can have a major impact on public libraries' future promotion of MIL.
The result raises the question of how the library field can mediate its solid knowledge of MIL to the outside world.

Nyckelord: MIK, medie- och informationskunnighet, folkbibliotek, policyanalys, regeringsuppdrag, Carol Lee Bacchi, WPR, dokumentstudie

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Bakgrund	2
2.1 MIK-begreppet	2
2.2 MIK och folkbiblioteket	3
2.3 Studiens syn på MIK och allmänheten	4
3. Problemformulering	5
3.1 Syfte och frågeställningar	6
4. Litteraturgenomgång	6
4.1 MIK	6
4.2 Policyanalys	9
4.3 WPR inom B&I-forskning	9
5. Metodologi	10
5.1 Bacchis policyanalysmetod WPR som teoretisk ram	10
5.2 Kompletterande analysverktyg	13
5.3 Dokumentstudie och policydokument	14
5.4 Urval	16
5.5 Analysmetoden steg för steg	17
5.6 Självreflektion och etiska överväganden	18
6. Empiriskt material	19
7. Resultat & analys	21
7.1 Resultat empirin genom WPR-modellen	21
WPR 1. Vilket är problemet som representeras i policydokumentet?	21
WPR 2. Vilka antaganden bygger problemformuleringen på?	22
WPR 3. Hur har synen på problemet uppkommit?; varför beskrivs problemet på detta sätt?	23
7.2 Resultat av analysverktygen	23
Tabell 1. Främjandemål som MIK svarar upp mot	23
Tabell 2. Politikområden med MIK-intresse	24
7.3 Analys – forskningsfrågorna besvaras	25
1. På vilka sätt beskriver policydokumenten MIK?	25
2. På vilka sätt argumenteras det för att MIK-frågorna är angelägna för dagens samhälle?	26
3. Vilka politikområden adresseras som delaktiga i det MIK-främjande arbetet?	29
8. Diskussion	30
9. Förslag till vidare forskning	35
Referenser	36

1. Inledning

Behovet av medie- och informationskunnighet (MIK) har existerat lika länge som medierna själva men har, i och med digitaliseringen, ökat lavinartat och utvecklats till en alltmer komplex och angelägen fråga. Vardagliga göromål som att boka en tågbiljett eller chatta med en myndighet kräver idag Bank-ID. Förutom det faktum att digital kompetens är en förutsättning för att kunna ta del av samhälls- och banktjänster så ses spridningen av desinformation, med den moderna teknikens hjälp, som en destabiliserande faktor som hotar vårt samhälle. Därtill är kommersialiseringen av informationen en faktor, då de digitala plattformarna ägs av globala multimedieföretag (Carlsson 2018, s. 13–14; Haider & Sundin, 2022, s. 3–5). Att som individ inte äga MIK kan idag jämföras med låg läs- och skrivkunnighet och en bristande MIK hos befolkningen beskrivs som en fara för demokratin (Carlsson 2018, s.18). Utöver det alltmer förekommande offentliga samtalet om falska nyheter, trolning, desinformation och hybridkrig gjorde Covid-19-pandemin att MIK-frågorna ytterligare aktualiserades i samhället. Pandemin, i och med nedstängningen och de sociala restriktionerna, blev en digital språngbräda; en ökad användning av digitala videokonferensverktyg för att möjliggöra arbete hemifrån, omställning till digital undervisning, digital kommunikation med vården (läkartid över nätet, bokning av vaccinationstider) samt ökat antal kommunala e-tjänster. Andelen internetanvändare 76+ ökade kraftigt liksom andelen invånare som började använda strömmande medietjänster (Internetstiftelsen, 2020; Socialstyrelsen, 2021).

Vi lever i en föränderlig tid där medie- och informationslandskapet ständigt ritas om, med långtgående konsekvenser för individen och samhället. MIK är idag en samhällsfråga på många dagordningar och hör plötsligt hemma överallt och ingenstans, fast utan gemensamt ramverk eller begreppsapparat (Wagner, 2018, s. 108). Man kan uttrycka det som att samhället har kommit ikapp biblioteks- och informationsvetenskapen (B&I) som, med intresse- och kompetensområden som exempelvis informationssökning, kunskapsorganisering och INSU-forskning (Information Needs, Seeking and Use) alltid har hanterat MIK-relaterade frågor, även långt före den digitala revolutionen.

Givetvis är biblioteksvärlden en medaktör i det MIK-främjande arbetet, men vi frågar oss hur stor dess roll och ansvarsbörda är; om den inom B&I vanligt förekommande uppfattningen att MIK är ett uppdrag för bibliotekssektorn delas av regeringsmakten eller om andra aktörer ses som huvudansvariga? Därför vill vi undersöka hur MIK-frågorna idag artikuleras och problematiseras på regeringsnivå, med särskilt intresse för hur detta påverkar folkbiblioteket i sitt MIK-främjande arbete. För att bringa klarhet i detta avser vi göra en kvalitativ dokumentstudie i diskursiv anda av statliga policydokument där MIK behandlas som en politisk angelägenhet. För att få en aktuell bild av hur MIK-frågorna beskrivs och problematiseras väljer vi att avgränsa studien till regeringsuppdrag skrivna åren 2018–2022. Genom vår studie ämnar vi få djupare kunskap om vilka politikområden på statlig nivå som behandlar MIK-frågor, varför eller hur detta görs samt om det skrivs fram vilka aktörer som omnämns som ansvariga för att verkställa de uttalade MIK-behov. Med den aktuella bilden som grund kan vi så diskutera vilka konsekvenser detta kan få i folkbibliotekets MIK-främjande arbete. Detta då folkbibliotek - till skillnad från skol- och högskolebibliotek - har i uppdrag att bistå *allmänhetens* informationsbehov och MIK - det vill säga *alla* individer i samhället och inte enbart prioriterade målgrupper (såsom barn och unga eller studenter).

2. Bakgrund

2.1 MIK-begreppet

När UNESCO 2011 lanserade MIK som ett allmänt begrepp var det en fråga för medie- och utbildningsområdet, med huvudfokus på barn och unga. Syftet var att ge de framtida generationerna färdigheter för att kunna navigera i och förstå medielandskapet och bli till kritiskt tänkande, autonoma och upplysta individer. Efter digitaliseringens intåg har MIK även blivit en nationalekonomisk fråga; en allmänhet med hög MIK har lyfts fram som en konkurrensfördel på den globala marknaden (Carlsson, 2018, s. 30). Först sedan ett drygt decennium tillbaka, parallellt med att MIK-begreppet vidgades, argumenteras det i policydokument för vikten av en kompetent *allmänhet* (Carlsson, 2018, s. 110). Andra sätt att beröra MIK är Europaparlamentets och Europarådets förordning 2019/881 (Cybersecurity Act) där det bland annat talas om *it-hygien* och *cybersäkerhet*. Där poängteras vikten av mediekunskap hos *alla* människor, oavsett ålder samt att mediekompetens ej enkom ska ses som digitala eller tekniska färdigheter utan även innebär förmågan att tänka kritiskt och agera omdömesgillt i sitt sökande och skapande av information (medieinnehåll), exempelvis att kunna inse skillnaden mellan åsikter och fakta (EU, 2019).

Carlsson kallar vår samtid ”slutet på digitaliseringens början” (s. 2018, s. 15) där optimismen kring digitaliseringen och bilden av internet som en möjliggörande kraft idag både nyanseras och fördunklats av de problem och förändringar som uppstått. Den digitala tekniken utvecklas i en hastighet långt snabbare än de demokratiska samtalen och processerna; den kan även ses som bidragande orsak till en intensifierad konflikt mellan de etiska demokratiska grundvalarna – såsom de mänskliga rättigheterna, jämlikhet, integritetsskydd – och marknadsekonomiska intressen och logiker. Carlsson konstaterade (2018, s. 18) att synen på MIK-behovet på blott några år gick från att vara en del av talet om innovation och tillväxt till att alltmer förknippas med yttrandefrihet och medborgarskap; demokratin - inklusive tilliten till den politiska makten och myndighetsorganen - hotas och riskerar att försvagas. Vidare nämner hon (2018, s. 19) att den mer samhällseliga och demokratiska aspekten av MIK har fått stå tillbaka, då de diskussioner om MIK-begreppet som hållits främst har varit av normativ karaktär, med fokus på lagstiftning och (mätbara) färdigheter. Begreppet MIK behandlas på vitt skilda sätt, med ofta outtalade antaganden om vad det kan åstadkomma och hur begreppet ska förstås. Den tekniska utvecklingen går fort men demokratiska processer är tröga, särskilt om det rör sig om komplexa frågor där flera politikområden involveras, med följderna att reformer uteblir. Carlsson beskriver MIK som en nyckelkompetens för ökad agens och autonomi, en förutsättning för att medverka i samhället och ta del av samhällsinformation och dito tjänster; en hörnsten i samhällsutvecklingen liksom i värnandet av den deliberativa demokratin. Men också den digitala världen som ett offentligt rum (public sphere), en arena för ”civiliserad oenighet” och debatter kring sakfrågor (Carlsson, 2018, s. 18).

Den digitala tekniken, medierna och informationsbeteendena omdanas hela tiden varför MIK-begreppet ständigt förändras. Det finns olika begrepp och sätt att tala om MIK-relaterade frågor (den digitala klyftan, informationssökning, digital kompetens, it-hygien, mediekunskap etcetera). Denna breda och snåriga begreppsförståelse bidrar till att MIK riskerar att bli ett svårtolkat fenomen, vilket i sin tur kan skapa oklarheter kring hur dessa betydelsefulla kompetenser ska främjas och vem eller vilka som får uppdraget att göra det (Carlsson, 2018, s. 29; Haider & Sundin, 2022, s. 10–14; Wagner,

2018, s. 109). MIK är idag närvarande inom nästan alla politikområden och inom flera svenska departement. Det må finnas skilda bevekelsegrunder för varför det talas om MIK, men det tycks råda en konsensus om att den är en angelägen samhällsfråga.

I Nordicoms kartläggning skriver Ola Pilerot, professor och docent i B&I vid Högskolan i Borås, att paraplybegreppet MIK inom akademien – som ämne, forskningsområde och i verksamheter – äger olika begreppsförståelser och benämningar (MIK, mediekompetens, mediekunnighet (media literacy), informationskompetens (IK)) beroende på vetenskapligt sammanhang (pedagogik, journalistik, B&I etcetera). Vad som förenar dem är att det ytterst handlar om färdigheter som krävs för att kunna hitta, värdera, hantera och själv producera och sprida information (informationskunnighet) samt att vara kapabel att kunna navigera bland, validera och använda olika typer av media (mediekunnighet). Pilerot betonar ytterligare MIK-begreppets bredd och komplexitet när han påtalar att det även kan handla om rumsliga, sociala och kulturella färdigheter. Vad gäller policy- och utbildningssammanhang har begreppet ofta en normativ klang där MIK-främjandet per automatik förväntas leda till en stärkt demokrati, ökad tillväxt etcetera (Pilerot, 2018).

Haider & Sundin (2022) påpekar att MIK, förutom att vara en kritisk granskning av själva informationsinnehållet, också innefattar kontexten informationen är hämtad ur, såväl infrastrukturen (de digitala plattformarna) som den sociala påverkansaspekten (sociala medier). Att besitta en kritisk förståelse av hur informationssystemen i sig fungerar och vilka mekanismer som avgör vilken information som presenteras, att vara medveten om algoritmernas styrning och förstå informationens kontext samt att vägarna till informationen är styrda av plattformarnas algoritmer (Haider & Sundin, 2022, s. 64–67). Författarna poängterar att MIK inte enbart är en konsekvens av den sociala och tekniska utvecklingen, utan också är med och formar den.

2.2 MIK och folkbiblioteket

Frågor om informationskunnighet och mediekunskap har tillhört B&I:s intresseområde långt innan UNESCO 2011 lanserade samlingsbegreppet MIK, då dessa kompetenser tillhör detta fälts kärnämnen (Wagner, 2018, s. 100). MIK handlar om förmågan att hitta, hantera, navigera, tolka, producera och sprida information. Den kan därför lätt kopplas till folkbibliotekets informations- och kunskapsförmedlande verksamhet och grunduppdrag. Detta framgår i bibliotekslagens andra paragraf: “Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.” liksom i paragraf sju: “Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskaps- inhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet” (Bibliotekslag, 2013).

Inom biblioteksvärlden är MIK en fråga för såväl forskarsamhället, B&I-utbildningarna som biblioteksverksamheterna (Biblioteksbladet, 2019; International Federation of L. A., & Institutions, 2022; Röshammar, 2020). Ytterligare en inom fältet, för MIK-frågorna, drivande aktör är Svensk biblioteksforening (Wagner, 2018, s. 105). B&I-fältet och folkbibliotekets betydelse och delaktighet i MIK-främjandet framgår även av exempelvis *IFLA:s/Unescos folkbiblioteksmanifest 2022* (International Federation of L. A, 2022), *Demokratins skattkammare – förslag till en nationell biblioteksstrategi* (Fichtelius et al., 2019), *Digitalt först-satsningen* (Kungliga biblioteket, 2021) liksom i Nordicoms kartläggning, där flera kapitel är skrivna av

B&I-forskare. I Nordicoms kartläggning hävdar Ola Pilerot folkbibliotekets centrala roll i det MIK-främjande arbetet för allmänheten och hänvisar till just IFLA och Unescos internationella biblioteksmanifest liksom till den svenska bibliotekslagen: folkbibliotek skall finnas i alla kommuner och har till uppdrag att verka för det demokratiska samhället genom kunskapsförmedling och till gagn för fri åsiktsbildning (Pilerot, 2018, s. 83). B&I-kompetensen finns med andra ord med i teorin och i policydokumentens framskrivande, men vi frågar oss hur det sedan är i praktiken: vilken roll förväntas B&I och folkbiblioteken spela i de strategiska tankarna kring det faktiska görandet?

I artikeln *What They Talk About When They Talk About the Need for Critical Evaluation of Information Sources: An Analysis of Norwegian and Swedish News Articles Mentioning 'Source Criticism'* framkommer att biblioteken inte omnämns som ansvariga aktörer i den allmänna mediedebatten, vilket tyder på en bristande kunskap om B&I-fältets expertis, något som står i bjärt kontrast till biblioteksfältets självuppfattning i frågan (Tallerås & Sköld, 2020).

2.3 Studiens syn på MIK och allmänheten

Vår förståelse av MIK-begreppet vilar på Statens medieråds definition (2021):

Medie- och informationskunnighet (MIK) handlar bland annat om att förstå mediernas roll i samhället; kunna finna, analysera och kritiskt värdera information; kunna uttrycka sig och skapa innehåll i olika medier. Begreppet har ofta kommit att likställas med källkritik och källtillit, men är betydligt bredare än så. Det är ett område i utveckling, eftersom teknik och medieanvändning ständigt förändras. (Statens medieråd, 2021)

I denna studie är det demokratiska uppdraget att finnas för alla, alltså allmänheten, av särskilt intresse. Vi har valt att använda ordet *allmänheten*, "alla medborgare i ett samhälle" (SAOL, u.å.) vilket vi menar motsvarar begreppet *alla* i bibliotekslagen. Vi vidgar dock vår tolkning av begreppet ytterligare till att inbegripa *invånare*, detta då invånare enligt SAOL (u.å.), inkluderar samtliga boende på en plats, oavsett nationell identitet. Begreppet *alla* i bibliotekslagen, "Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla" (Bibliotekslag, 2013), förstår vi med andra ord som något mer än *svenska medborgare* och att det konnoterar till individen, inte vilka prioriterade målgrupper den enskilda människan kan tänkas tillhöra. Skol- och högskolebibliotekens verksamhet är riktad mot särskilda målgrupper och ansvarar, tillsammans med övrig pedagogisk personal, för att främja MIK bland sina elever respektive studenter. Förvisso ska folkbiblioteket i sin verksamhet ägna särskild uppmärksamhet åt uttalade prioriterade grupper (Bibliotekslag, 2013). Men när det i bibliotekslagen framskrivs att "Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet" är det med *alla* i åtanke, alltså *allmänheten*. I begreppet *allmänheten* finns visserligen barn och unga men förstås här som enskilda besökare, individer i sin egen rätt och inte som representanter för en prioriterad målgrupp. Vidare, i denna studie är vårt intresse just *MIK* som kompetens hos *allmänheten*, med folkbiblioteken som "särskilda noder för digital kompetens och demokratisk infrastruktur" (Carlsson, 2018, s. 19) varför MIK-relaterade spørsmål av infrastrukturell karaktär, så som bredband eller mobilmaster, exkluderas då dessa ligger utanför studiens forskningsområde.

Digitaliseringen har inneburit att det kunskaps- och informationsmonopol som mediavärlden besuttit har utmanats, då alla idag kan publicera sina åsikter och tankar, i

olika format och på olika medieplattformar. Detta gör att informationen idag *fragmentiseras* (hur sökresultaten publiceras - fakta rycks ur sitt sammanhang), *individualiseras* (filterbubblor och algoritmer), *emotionaliseras* (kattungar, sensationer och katastrofer väcker känslor och är mer ”klickbara”, varför de får mer spridning än ”torra” fakta). Den kollektiva tilliten till de traditionella kunskapsinstitutionerna minskar därför i världen, bland annat beroende på hur sökandet efter information idag fungerar och hur informationsinfrastrukturen är uppbyggd. Det blev bland annat tydligt under Covid-pandemin då det utbröt en infodemi där desinformation, så kallad alternativ fakta, spreds på nätet (Haider & Sundin, 2020, s. 1–9). Bristande MIK hos befolkningen kan anses vara ett hot mot det demokratiska samhället och är således en brännande aktuell fråga (Carlsson, 2018, s. 19). I ljuset av detta menar vi att det är angeläget att få kunskap om vilken roll folkbiblioteket, med sitt uttalade informationsfrämjande uppdrag samt att finnas för ”alla” (Bibliotekslag, 2013) alltså *allmänheten*, kan tänkas få i det svenska MIK-arbetet idag.

3. Problemformulering

Vi söker kunskap om hur den statliga politiken artikulerar och problematiserar MIK-frågorna idag, samt hur det rimmar med den inom B&I förekommande uppfattningen att MIK-främjandearbetet är ett uppdrag för biblioteksväsendet. MIK-frågorna får en allt mer framstående plats i statliga styrdokument och satsningar och MIK beskrivs mer och mer som en viktig kompetens för allmänheten. Den digitala utvecklingen och dess konsekvenser för MIK ändras snabbt. MIK ses idag som en grundkompetens, en del av allmänbildningen, att jämföra med läs- och skrivkunighet. Och denna fokusförskjutning har direkt bäring på folkbibliotekets MIK-främjande arbete, då folkbiblioteket har ett uppdrag att bistå *allmänheten*, till skillnad från skol- och högskolebiblioteken som riktar sig till personer i lärandemiljö. Det saknas en aktuell bild av hur den statliga politiken ser på MIK-frågorna och hur dessa bör operationaliseras, liksom av vem (Wagner, 2018, s. 108).

B&I, som ju är en tvärvetenskaplig disciplin, har arbetat med MIK-frågor i över 100 år och inom olika forskningsområden. Ämnen som kunskapsorganisation, informationshantering och medietillgång tillhör basverksamheten för biblioteksverksamheterna. Sett i dagens ljus, i vår digitaliserade värld, inbegriper bibliotekets grunduppdrag *läsfrämjande* även MIK. Inom B&I-forskningen har ämnen som rör såväl informationshantering som informationskompetens varit ett självklart inslag i kunskapsproduktionen. Enligt vår uppfattning och erfarenhet under kandidatutbildningen betraktar biblioteksvärlden MIK-uppdraget, att främja informations- och mediekunighet, som sitt ansvarsområde. Just för att MIK är en sådan basal och given del av B&I finns här en risk för att uppdraget till viss del riskerar att bli självpåtaget. Men samtidigt som B&I-fältet självt axlar manteln riskerar det att stanna vid en ”intern” uppfattning och självpåtagen roll, detta då omvärlden inte nödvändigtvis ser B&I-fältet och folkbiblioteken som de självklara, kompetenta resurserna och MIK-experterna (Tallerås och Sköld, 2020). Studier som undersöker hur MIK-frågorna beskrivs i olika sammanhang är i sig inget ovanligt. Det finns exempel på internationella studier, exempelvis av Palsa & Salomaa (2020) gällande förståelsen av MIK-begreppet på departementsnivå i Finland. Hur MIK-frågorna förstås och behandlas på svensk statlig nivå tycks däremot vara tämligen outforskat.

Kunskap om hur den politiska makten förstår och behandlar MIK-frågorna har relevans för B&I då detta kan påverka de framtida uppdragen och resursfördelningarna, vilket i

sin tur har inverkan på B&I-utbildningarna och i förlängningen vilka kompetenser som finns representerade inom biblioteksverksamheterna. Det kan även ge följdverkningar för folkbibliotekens huvudmän (kommunerna), exempelvis i styrdokument såsom statliga uppdragsbeskrivningar och budgetar.

Denna studies syfte är inte att leda i bevis att det MIK-främjande arbetet för allmänheten är eller bör vara folkbibliotekens ansvar. Vår ambition är endast att se tendenser samt synliggöra de olika förståelserna och problematiseringarna av MIK som finns inom den statliga makten. Att genom dessa indikationer få en ökad kunskap om MIK-förståelsen på statlig makronivå skulle ha bäring på biblioteksvärldens och folkbibliotekets framtida MIK-arbete. Studien ämnar heller inte fördjupa sig i bibliotekets självpåtagna uppdrag, eller hur MIK har förstått diskursivt inom B&I-fältet. Denna studies kunskapsanspråk handlar om den statliga MIK-förståelsen i Sverige idag, liksom om denna syn överensstämmer med B&I-fältets självbild i frågan. Detta då det påverkar folkbibliotekets verksamhet och roll i det, för samtidigt, viktiga arbetet att öka MIK hos allmänheten. Denna uppsats har förvisso folkbiblioteket som slutdestination, men MIK-frågan som sådan (liksom folkbiblioteket) tillhör B&I-fältet i stort. Dock är det värt att påpeka att den expertkunskap som B&I-fältet besitter är av absolut gagn för MIK-utvecklingen i Sverige idag, varför uppsatsens ämne är av allmänintresse.

3.1 Syfte och frågeställningar

Studien syftar till att få aktuell kunskap om MIK-frågornas ställning på regeringsnivå för att med denna kunna föra ett resonemang om vilken påverkan detta kan få i folkbibliotekets MIK-främjande arbete för allmänheten.

Forskningsfrågor:

1. På vilka sätt beskriver policydokumenten MIK?
2. På vilka sätt argumenteras det för att MIK-frågorna är angelägna för dagens samhälle?
3. Vilka politikområden adresseras som delaktiga i det MIK-främjande arbetet?

4. Litteraturgenomgång

I detta kapitel redovisas för tydligheten nödvändiga begreppsförklaringar samt tidigare forskning, vars resultat och insikter är av relevans för denna uppsats. Alltså den mylla varur detta arbetes analys, resultat och diskussion kan växa fram.

4.1 MIK

I juni 2018 utgav Nordicom, vid Göteborgs universitet, den första större och samlande kartläggningen av MIK i Sverige: *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern: en demokratifråga: kartläggning, analys, reflektioner*; ett regeringsuppdrag – via budgetpropositionen 2018 – till Nordicom att på några månader göra en kunskapsöversikt kring de MIK-insatser som ditintills gjorts i Sverige (Finansdepartementet, 2018, s. 40). Här inkluderades även de MIK-kartläggningar som Statens medieråd och Myndigheten för press, radio och tv slutfört samma höst och är i sin helhet på drygt 200 sidor. Redaktör var Ulla Carlsson, professor i journalistik, medier och kommunikation vid Göteborgs universitet, tidigare direktör för Nordicom och med flerårigt arbete med MIK-frågor på nationell och internationell nivå bakom sig. Medförfattarna var forskare, professorer och sakkunniga verksamma inom ämnesområden såsom journalistik, medie- och kommunikationsvetenskap och B&I. Trots att tidsresurserna för detta uppdrag kan anses kort bedömer vi att det är den mest

omfattande MIK-översikt som hittills gjorts, varför vi anser att rapportens relevans och trovärdighet är hög, även om den inte tillhör vetenskapligt granskad litteratur.

För denna studie är endast vissa delar av Nordicoms publikation av intresse då kartläggningen även omfattar områden bortom studiens forskningsfrågor (de olika mediernas omställningsproblematik, exempel på MIK-insatser, forskning om MIK och skola, MIK i andra länder med mera). Ulla Carlssons två inledande kapitel tar upp MIK-begreppet, dess historiska utveckling samt MIK-frågornas roll i internationellt styrande organ (FN/Unesco och EU). Dessa är främst till användning för oss i bakgrundskapitlet. I kapitel fyra, som presenterar forskning om MIK, redogör Ola Pilerot för MIK-begreppets komplexitet och bredd, vilket står att läsa under inledningskapitlets underrubrik *MIK-begreppet*. Det femte kapitlet är författat av Martina Wagner, utredare på Statens medieråd, och ger en redovisning av hur den styrande statsmakten och offentligheten arbetat med MIK. Wagners kartläggning omfattar aktörer från hela samhället; från den statliga politiska nivån – inklusive myndigheter och departement – till utbildningsväsendet, de offentliga och privata medieföretagen, biblioteken, folkbildningen och civilsamhället. Utifrån den samlade bilden kan man konstatera att MIK-frågorna på statlig nivå berör många olika intresseområden: “mediepolitiken, kulturpolitiken, demokratipolitiken, filmpolitiken, utbildningspolitiken, digitaliseringspolitiken, folkbildningspolitiken, rättspolitik, försvarspolitik, och barnrättspolitik” (Wagner, 2018, s. 108). Beroende på politikområde ser MIK-insatserna skiftande ut och har olika syften; de kan både lyftas fram som mål i sig och som verktyg för att nå andra mål, exempelvis att motverka rasism eller som del i arbetet för ökad krisberedskap. Återkommande konklusioner i *Medie- och informationskunnighet i den digitala tidsåldern* (Carlsson, 2018) är att: MIK har gått från att vara en utbildningsfråga främst för barn och unga till att idag ses som essentiell kunskap för det demokratiska samhället, som alla individer behöver besitta. MIK-frågorna idag finns på flera politikområdens agendor; dock sker MIK-arbetet ofta i kortsiktiga eller specifika projekt och utan förankring i – eller vetskap om – vad de andra politikområdena gör. Det saknas en gemensam begreppsapparat, ett långsiktigt strategiarbete samt en aktör med huvudansvar. Det behövs därför en myndighet som samlar kompetenser, kunskaper och uttalade principer och mål rörande MIK.

I vår studie kommer vi att ta avstamp i Nordicoms kartläggning, men fokuserar endast på vad som skrivs fram om den statliga nivån. De texter som handlar om verksamhet på kommunal och regional nivå eller om utbildningsväsendet ingår ej i vårt studiematerial, eftersom vår problemformulering enbart rör MIK-frågorna på statlig styrningsnivå. I sitt inledande kapitel visualiserar Carlsson på ett överblickbart sätt inom vilka politikområden som MIK fanns representerad med en modell (Carlsson, 2018, s. 19). Dessa var: demokratipolitik, digitaliseringspolitik, rättspolitik, socialpolitik, försvarspolitik, kulturpolitik, mediepolitik, utbildningspolitik och utrikespolitik. Carlssons visualiseringsmetod inspirerar oss i vår analys då den hjälper oss att få fram en aktuell bild av MIK-frågornas utbredning inom den statliga politikens olika områden.

Medieforskarna Lauri Palsa och Saara Salomaa (2020) har intresserat sig för hur begreppen medielitteracitet och medieutbildning (media literacy, media education) används och förstås av olika statliga aktörer i Finland. Genom att analysera policydokument från samtliga sektorer inom den statliga politiken skisserar de fram en bild av vilka politikområden som arbetar med frågan och hur aktörer inom dessa områden adresserar och förstår mediekunnighet och medieutbildning. Liksom vi behandlar Palsa

och Salomaa ämnen inom MIK genom att studera policydokument. I sin studie fokuserar även de på *vad* som skrivs om ett fenomen (i deras fall medieutbildning och mediekunnighet) och inte diskursivt om avsändarens bakomliggande bevekelsegrunder. Palsa & Salomaas konklusion är, liksom i Nordicoms kartläggning, att det är viktigt att tydliggöra och kontextualisera hur begreppen medieutbildning och mediekunskap förstås i olika sammanhang. Resultatet av deras studie visar att frågan om MIK behandlas av i princip alla politikområden, men främst inom kultur- och utbildningssektorn. Det ska tilläggas att begreppet, utifrån sammanhanget, motiveras och förstås ur många olika perspektiv och utifrån olika rationaliteter. Palsa och Salomaa kodar dessa olika begreppsförståelser i nio kategorier (frames) som presenteras som en tabell: *Table 2. Frames of media education* (Palsa & Salomaa, 2020, s. 171). Vi har inspirerats och utvecklat en variant av deras modell som vi presenterar i vårt analyskapitel. Detta då den metodologiskt ger oss kunskapsaspekter till vår andra forskningsfråga gällande regeringens argumentation kring MIK-frågorna.

I boken *Paradoxes of media and information literacy* (2022) anlägger biblioteks- och informationsvetarna Jutta Haider och Olof Sundin ett kritiskt perspektiv på dagens MIK-främjande insatser och metoder. Utifrån en sociomateriell utgångspunkt och med exempel från en lång rad samhällssektorer pekar de ut ett antal paradoxer som de menar präglar diskussionen, forskningen och praktiken kring MIK. I det följande redogör vi för några av bokens resonemang som har bidragit till vår egen förståelse av MIK och till uppsatsens kritiska perspektiv. I *Paradoxes of Media and Information Literacy* granskar Haider och Sundin (2022) hur man från olika håll tänker sig att samhället ska komma till rätta med de utmaningar som digitaliseringen leder till; hos vem eller vilka ansvaret bör ligga och vilka metoder som ska användas. Det kan till exempel handla om att reglera digitala plattformar eller att stödja produktionen och distributionen av tillförlitlig information genom public service-media och biblioteken. Dock syftar de flesta insatserna till att på olika sätt utbilda allmänheten i MIK; det slutgiltiga ansvaret för att granska informationen läggs på så sätt ofta hos den enskilde individen. Detta kan, enligt författarna, ses som ett exempel på en allmän tendens i samhället, där medborgarna förväntas vara rationella och kompetenta konsumenter som själva axlar det ansvar som tidigare var en del av de gemensamma samhällsfunktionerna (Haider & Sundin, 2022, s. 26). I det nutida narrativet om den autonoma, kapabla och ansvarsfulla individen, vilar en konflikt mellan å ena sidan människan som informationskonsument och å andra sidan som rationell person. Den information som används är, på grund av hur den digitala informationsinfrastrukturen ser ut, alltmer fragmentiserad och individanpassad. Möjligheterna att själv granska informationen och dess kontext är begränsade. Författarna menar att ansvaret att lösa den förmodade informationskrisen varken kan eller bör läggas enbart hos individen; det är också ett samhälleligt ansvar. Haider och Sundin förhåller sig kritiskt till att MIK, när den behandlas i styrdokument, vanligtvis förstås som en uppsättning generella färdigheter, likt en verktygslåda där samma redskap förväntas passa i alla sammanhang. De exemplifierar denna grundtes, om MIK som garant för hållbar utveckling, med Unescos Agenda 2030, som de menar vittnar om en linjär MIK-förståelse grundad i fasta idéer om orsakssamband; att ökad MIK per automatik leder till hållbarhet. Vidare poängterar de att det heller inte finns något orsakssamband mellan social rättvisa (equality), utveckling och MIK; det är ett förenklat retoriskt antagande, en normativ önskan från aktörerna. Författarna menar därför att de moraliska värderingarna inom MIK-samtalet bör betraktas som ideal och inte som naturlagar.

För att få en inblick i hur B&I-fältets självbild som MIK-ansvariga stämmer överens med omvärldens syn på detsamma, har vi tagit hjälp av informationsvetarna Kim Tallerås och Olle Sköld (2020). De har, genom analys av vad som skrivits om begreppet källkritik i svensk och norsk press under 2018, kunnat konstatera att varken biblioteken eller B&I-forskningen nämns som nyckelagenter eller tar någon nämnvärd egen plats i den offentliga debatten. Samtidigt konstaterar de att B&I och folkbiblioteken ofta ser sig själva som nyckelspelare i arbetet med att möta samhällets informationsutmaningar; en diskrepans mellan bibliotekssektorns självbild som MIK-auktoritet och omvärldens uppfattning, såsom den uttrycks i media. Tallerås & Sköld menar att den i samhället ringa kunskapen om bibliotekssektorns potential som MIK-främjande aktör kan utgöra ett hinder för såväl biblioteken som B&I-forskningen från att på allvar ta den framträdande position i MIK-arbetet som de är kapabla till. Bibliotekssektorn riskerar därför att bli en outnyttjad resurs. Tallerås & Skölds forskningsresultat bekräftar relevansen i denna studies frågeställning: det tycks råda en diskrepans mellan B&I-fältets självpåtagna ansvar för MIK-frågan och statens syn på hur MIK hos allmänheten ska stärkas.

4.2 Policyanalys

I denna studie representerar begreppet policydokument statliga handlingar (regeringsuppdrag) och är den term vi valt framför synonymen styrdokument. SAOL definierar *styrdokument* som ”text som anger specifika regler för en viss verksamhet” och *policy* som ”på principer grundat handlande el. tillvägagångssätt” (u.å). Enligt Olsson et al. (2019, s. 88–89) är policydokument normativa, vägledande handlingar som bygger på värden och antaganden och innefattar problemformulering, intentioner, mål, medel och åtgärder – liksom vem som ansvarar för utförandet. Policydokumentet kan även vara ett strategiskt redskap för, är det välformulerat och därför får genomslagskraft så innebär det att andra, alternativa, lösningar ej blir synliga eller bortprioriteras (Olsson et al., 2019, s. 23). Statsvetaren Carol Bacchi ser policydokument som en problemrepresentation, då policydokument alltid är sprungna ur ett förändringsbehov; ur en önskan att något ska justeras (Bacchi, 2009, s. 4). Statliga policydokument representerar därför statsmaktens bild och förståelse av ett visst fenomen – eller en politisk sakfråga – i en viss diskurs (Karlsson, 2018, s. 16). I en konventionell policyanalys ligger fokus ofta på att utvärdera om en föreskriven åtgärd har fått de effekter man har föreställt sig eller hur effektiv den är på att lösa det problem den adresserar. Bacchis diskursiva foucault-inspirerade policyanalysmetod: *What's the problem represented to be?* (WPR-metoden) fokuserar istället på att synliggöra de bakomliggande idéerna, orsakerna till de lösningar som skrivits fram i policydokumentet, varför man söker påverka utvecklingen i en viss riktning, alltså vilka normer och etiska ramverk som styr vid den aktuella tidpunkten (Bacchi, 2009, s. 6–7).

4.3 WPR inom B&I-forskning

Inom B&I finns exempel på studier som använder sig av WPR-metoden. Docent Linnea Lindsköld använder den i sin artikel *Contradicting Cultural Policy: A comparative study of the cultural policy of the Scandinavian radical right* (2015) för att analysera och jämföra policydokument hos tre högerextrema partier i Norden. Kann-Rasmussen & Ballings artikel *Ikke-læsning som «problem» i dansk kulturpolitik – En analyse af læsekampagnen Danmark Læser* (2015), är en WPR-analys av policydokument från det danska kulturministeriet gällande läskampanjen ”Danmark Læser” – en satsning för att främja läsningen av skönlitteratur hos den vuxna befolkningen i Danmark. Artikeln analyserar och kritiserar, med hjälp av WPR-metoden, givna antaganden om

litteraturens positiva kraft och dess betydelsefulla del av demokratin och den samhälleliga sammanhållningen.

Johanna Karlssons masteruppsats *Digital kompetens på den politiska agendan – En diskursanalys* (2018) beforskar – med WPR-metoden – varför begreppet digital kompetens är det begrepp som används i den politiska debatten och policydokument framför MIK och informationskompetens, samt hur begreppet förstås och skrivs fram av de styrande i policydokument. Karlsson kommer fram till att ordet digitalisering i huvudsak beskrivs som något positivt, som en möjlighet som bidrar till utveckling. Eventuella risker, problem eller negativa verkningar av digitaliseringen förekommer knappt. Karlssons slutsats är att digital kompetens främst appellerar till det hon kallar för den teknologisk-ekonomiska diskursen, som en väg mot större konkurrenskraft på den globala marknaden, vilket också är den rådande hegemoniska förståelsen av begreppet. Frågor om bildning och demokrati, det som Karlsson benämner den humanistisk-sociologiska diskursen, är mindre framträdande (2018, s. 55).

5. Metodologi

Genom en dokumentstudie i diskursanalytisk anda vill vi undersöka hur MIK-frågorna behandlas i statliga policydokument, närmare bestämt regeringsuppdrag publicerade under perioden 2018–2022. Genom denna granskning synliggörs hur behovet, visionerna och uppdragen kring MIK formulerats inom regeringen. Givetvis hade vi kunnat välja en annan forskningsmetod, såsom att genomföra semistrukturerade intervjuer med tjänstemän och departementschefer som arbetat med MIK-frågor inom den aktuella perioden. Men vi menar att en policydokumentstudie är mer heltäckande, effektiv och därför lämpligare för vår kandidatuppsats då denna metod ger en mer omfattande bild och därtill gör den enkel att verifiera (Wallén, 2011, s. 19). Institutionalism är en teori inom policyforskning som förvisso talar om normer och rationaliteter. Men den har huvudfokus på mänsklig organisering och på organisationer – alltså frågor gällande beteenden, informell organisering, vardagspraktiker etcetera. I zenit för denna studie ligger sakfrågan MIK och hur den skrivs fram (förstås och motiveras) på statlig nivå, varför institutionalism – sin diskursiva karaktär till trots – ej är den mest lämpade här (Olsson et al., 2019, s. 222–227). För även om policydokument förvisso är ett maktmedel är det inte makten eller diskurserna som sådana som här är av intresse. Bacchis WPR-metod däremot, med sin utgångspunkt i problematiseringarna kring fenomen, ger oss nycklar till att få syn på hur MIK-frågorna förstås och betraktas, vilket ju är vårt kunskapsanspråk. Nedan följer en beskrivning av de metoder och teoretiska ansatser som kommer användas liksom vårt tillvägagångssätt gällande urval och analys.

5.1 Bacchis policyanalysmetod WPR som teoretisk ram

Foucault talar om diskurs som ett tanke-system, liksom ett sätt att tolka världen, verkligheten och sig själv (Skouvig, 2008, s. 222). Diskursanalys är att synliggöra och beforska ”det talbara”, vad som är möjligt att tänka och säga i en specifik tidpunkt och kontext (Skouvig, 2008, s. 217). Språket är meningsbärande och skapar makt, eftersom det styr våra tankar. Vad som kan tänkas (språkligt), alltså kunskap – inte individer – skapar och möjliggör utveckling. Påståendet ses som diskursens atom eftersom påståendena är de byggstenar som diskursen konstrueras av (Skouvig, 2008, s. 222). Kritiskt tänkande hos Foucault är att ifrågasätta vårt eget tänkande, ingrodna tankebanor och förutbestämda utgångspunkter; att ifrågasätta själva den sanningssposition där man menar sig kunna tala för andra; skingra det konventionellt familjära, att omvärdera regler och institutioner (Axelsson & Qvarsebo, 2017, s. 113).

Makt är ett centralt begrepp hos Foucault och ses som något produktivt, en positiv och ständigt närvarande kraft och en förutsättning för motstånd och förändring. Makt är en praktik, den utövas och existerar endast i utförandet (kan ej ägas). Välfärdsstaten styrs med normer, etikettsregler och sociala förväntningar på den enskilde. Här är subjektet, individen, den disciplinära maktens objekt, mål och instrument. Genom *problematisering* söker den disciplinära makten styra *tankeobjektet* (arbetslöshet, sexualitet, kön) eller *subjektspositionen* (fet, rökande, lesbisk, arbetslös kvinna) för att på så sätt befästa – eller förändra – framskrivandet (alltså förståelsen) av det aktuella fenomenet. En maktens styrning genom disciplineringsstrategier: medelst sitt tolkningsföreträdare och olika styrningstekniker såsom: lagar, policyer, informationskampanjer och, sist men inte minst, genom självreglering hos individen (Skouvig, 2008, s. 223). Ett begrepp hos Foucault är *rationaliteter*, med betydelsen förklaringsmodeller, logiker, normativa idéer eller upplevda sanningar om hur något bör vara inom den då rådande diskursen (Axelsson & Qvarsebo, 2017, s. 89). Foucault myntade begreppet *Styrningsrationalitet* (governmentality = styrning + rationalitet), en reglering av populationen sker genom information och normering (ej genom tvång). Individen ser sig som (till viss del) fri att göra egna val (gå till psykolog, börja banta etcetera), men vi är alla styrda av den kontext varur vi föds och verkar. Även när vi vill vara rebelliska och trotsar norm är vi styrda och ofria eftersom vi även då förhåller oss till ett diktat, till den rådande normen (Axelsson & Qvarsebo, 2017, s. 89). Diskursanalytiskt handlar det om att synliggöra hur makten operationaliserar sig, uppmärksamma dess rationaliteter, dess utövning och styrningspraktiker (Axelsson & Qvarsebo, 2017, s.126). Individen intar en position, ikläder sig rollen som läkare, kvinna, dotter. Dessa *subjektspositioner* är sociala konstruktioner som tillsammans skapar individen, en personlighet. Apropos makt, motstånd och frihet: subjektet kan skapa förändring, men endast i relation till de omgivande diskurserna. Vi är, blir till och förändras ständigt i relation till varandra och till samhället. Friheten – liksom den fria viljan – existerar, men som en chimär (Axelsson & Qvarsebo, 2017, s. 95). I det diskursiva analysarbetet kan man därför söka i empirin efter subjektspositioner, exempelvis *kvinna* eller *arbetslös*, och analysera hur dessa kategorier skrivs fram i diskursen (Wreder, 2007, s. 46–47). I den diskursiva analysen är skapandet av subjektet i fokus. Människan genererar kunskap om sig själv inom olika vetenskaper: ekonomi, biologi, psykiatri, medicin och kriminologi etcetera. De vetenskapliga diskurserna underbygger den disciplinära makten. I diskursanalysen handlar det om att inte godta detta vetande som det är, utan att analysera dessa vetenskaper som ytterst specifika "sanningsspel" förbundna med särskilda tekniker som människor använder för att förstå sig själva. För att få syn på dessa "sanningsspel" och rationaliteter gäller det att försöka distansera sig – ett slags främmandegörande (verfremdung) – för att på så sätt kunna se på företeelserna i vår samtid med nya ögon (Axelsson & Qvarsebo, 2017, s. 96).

I diskursiv metodologisk forskning är det bokstavligen språket och orden som beforskas. Fokuset ligger på det sagda eller skrivna: hur och varför, när och var det kommuniceras samt av vem; vilka rationaliteter (förklaringsmodeller, logiker, "sanningar") som råder i en diskurs, alltså vad som är möjligt att tänka eller säga. Diskursiv metodologi kräver närläsning av empirin och i arbetet vävs teorin, metoden och empirin ständigt samman. Det är genom språket, hur fenomen beskrivs och förstås, som de sociala verkligheterna – och vi själva som subjektspositioner i en diskurs – blir till (Axelsson & Qvarsebo, 2017, s. 148; Bryman, 2018, s. 655; Larsen, 2018, s.167). Diskursiv analys kräver transparens och att man under analysens gång löpande för dagbok och nedtecknar de tankar, nya insikter och kunskaper som föds under

forskningsresans gång. Textbearbetningen sker med andra ord redan från start och empirin styr arbetet, till skillnad från i en kvantitativ studie där empirin först samlas in för att därefter analyseras (Patel & Davidsson, 2019, s. 150–151).

Problematisering är, enligt Foucault, en beskrivning av ett tänkandets praktik (thinking problematically), alltså det tankesätt som skapar vår verklighet. Foucault använder begreppet problematisering för att 1. beskriva sin analysmetod och 2. referera till den historiska process vari tankeobjekt (såsom exempelvis fenomenen sexualitet eller galenskap) skapats och förstås (Bacchi, 2012). Hos Foucault handlar analysmetoden problematisering inte om att motbevisa eller bryta ner en åsikt eller ett ställningstagande. Problematisering är att undersöka *hur* något är ifrågasatt, analyserat, klassificerat och reglerat – i en viss kontext och tidpunkt. Foucault menar att fenomen såsom sexualitet eller galenskap endast existerar som mentala idéer, *tankeobjekt*. Genom att söka upp och studera de praktiker, politiska strukturer och etiska krafter som exempelvis konstituerar *sexualitet* som ett tankeobjekt så kan man få syn på de bakomliggande styrande rationaliteterna, det vill säga sammanhang, perspektiv och intresseområden; det tänkande som utgör vår verklighet och de villkor vi lever under, ett *tänkandets praktik*. Problematiseringen sker i två steg, först genom att fråga *varför* och *hur* något blir ett problem (beteenden, fenomen, processer) och sedan hur detta skrivs fram som ett unikt *tankeobjekt*. Huvudsyftet i en diskursiv policyanalys är att studera problematiseringar och därigenom avslöja tankeobjekten – som fixerade förgivettagna föreställningar – och visa på hur dessa har skapats och förändrats. Genom detta förfarande synliggörs de relationer (samband, dynamiker, strategier) som resulterat i det aktuella tankeobjektet (Bacchi, 2012; Boréus & Bergström, 2021, s.272).

Bacchi skapade sin WPR-metod för analys av policydokument – en foucaultinspirerad, poststrukturell analysmetodik. Styrkan i WPR-metoden är, enligt Bacchi, att den fokuserar på *att*, *hur* och *varför* något skrivs fram som ett problem (alltså kräver de åtgärder/lösningar som styrdokumentet syftar till). Fokuset ligger sålunda på själva beskrivningen av ett problem och inte på dess (i policydokumentet framskrivna) lösning. *Hur* något förklaras vittnar om vilka normer och tankar som styr. WPR-metodens sex frågor sätter ljuset på de dikotoma, förgivettagna föreställningar och relationer som styr och formar tankeobjekten, och således våra liv (Bacchi, 2009, 2012). WPR-modellens frågor är (i vår översättning):

1. Vilket är problemet som representeras i policydokumentet?
2. Vilka antaganden bygger problemformuleringen på?
3. Hur har synen på problemet uppkommit; varför beskrivs problemet på detta sätt?
4. Vilka är förgivettagandena – vad lämnas därhän, skrivs inte fram – i problemformuleringen?
5. Vilka är/blir effekterna av att problemet beskrivs som det görs?
6. Hur och var har denna problemformulering motiverats, spridits och försvarats; hur kan problemformuleringen ifrågasättas, kritiseras eller utmanas?

Genom syftet att lösa ett uttalat problem så säger policydokumentet även något om vad som – där och då – anses vara felaktigt och i behov av korrigerande. Den diskursanalytiska processen för att analysera policydokument med Bacchi utförs i två steg; först genom att kritiskt granska hur sociala och politiska problem – i vårt fall bristen på MIK

– framställs och vilka förgivettaganden som de vilar på. Nästa steg är att granska de maktrelationer som dessa föreställningar skapar och upprätthåller (Boréus & Bergström, 2021, s. 271). Nota bene: Vi stannar vid analysens första steg och är inspirerade av diskursanalysen som metod, då den ansatsen hjälper oss att få insikter i hur den statliga makten behandlar MIK, vilket är vår utgångspunkt för analysen. Vi fokuserar inte på maktperspektiven eller hur människor relaterar till, konstruerar och styr sig själva – som individ och grupp (Larsen, 2018, s. 167). Det är MIK-begreppet som är i centrum för vår studie. De sista tre WPR-frågorna lämnar vi således därhän, då dessa mer makt-analytiskt fokuserar på problematiseringens effekter, söker strategiska och retoriska ordval, subjektpositionernas framskrivande och liknande.

När vi studerar vårt empiriska material, de sju regeringsuppdragen, är vi medvetna om att regeringsuppdragen behandlar MIK utifrån skilda bevekelsegrunder, beroende av politikområde eller sakfrågans kontext. Vi studerar regeringsuppdrag för att undersöka hur MIK-frågorna artikuleras och problematiseras idag, och börjar i Bacchis WPR-modell. Det är inte nödvändigt att varje empiriskt dokument kan svara på samtliga av WPR-frågorna, då det är innehålls- och kontextberoende. Bacchis WPR-fråga 1) *Vilket är problemet som representeras i policydokumentet?* hjälper oss att synliggöra hur problemet begreppsliggörs, vilken typ av problem MIK omtalas som (demokrati, rättspolitik, utbildning, arbetsmarknad, socialpolitik etcetera). WPR-fråga 2) *Vilka antaganden bygger problemformuleringen på?* kan ge svar på problemrepresentationens underliggande rationalitet, med fokus på vad som möjliggör den specifika reformen, att kritiskt granska det förgivettagna och således uttalade, dolda. Bacchis tredje WPR-fråga 3) *Hur har synen på problemet uppkommit; varför beskrivs problemet på detta sätt?* ger oss problematiseringens historiska kontext: tidigare politiska beslut och händelser som påverkat hur problemet förstås och skrivs fram.

I likhet med Foucault uppmuntrar Bacchi till att hennes metoder och redskap används och anpassas efter situationen – likt en verktygslåda. Det är således legitimt att bara använda delar av WPR-modellen och forma den efter eget behov. Det är *MIK-frågorna som fenomen* i policydokumentet och dess konsekvenser för folkbiblioteket som är i fokus för vår studie. Vi använder WPR-frågorna i närläsningen och analysen av empirin, där MIK är av intresse.

5.2 Kompletterande analysverktyg

Palsa & Salomaas kategorier

För att få kunskap om de främjandemål som MIK svarar an mot använder vi Palsa & Salomaas nio kategorier som analysverktyg. Palsa och Salomaa forskar på mediekompetens och kodar in och visualiserar i sin tabell *Frames of media education* (Palsa och Salomaa, 2020, s. 171) dessa förståelser/aspekter i nio huvudkategorier, främjandemål (frames): protectionism; cultural participation; future working competences; inclusion; broad media education; democracy; national security; cosmopolitanism; wellbeing. Vi finner Palsa och Salomaas modell lämplig för vår analys då den är behjälplig i synliggörandet av vilka främjandemål som MIK svarar mot i vår empiri. Men när Palsa & Salomaa enkom talar om mediekunskap och medielitteracitet (media education, media literacy) kodar vi empirin utifrån det bredare och för oss relevanta begreppet MIK. Nedan följer vår översättning av Palsa & Salomaas kategorisering (till svenska och i MIK-kontext) presenterad som tabell. Noteras bör att kategorierna inte är varandra uteslutande utan kan överlappa varandra.

Nio främjandemål för MIK

– inspirerad av Palsa & Salomas modell *Frames of media education* (2020, s. 171)

Protektionism	MIK som digital trygghet. MIK hos individen – som skydd mot hot, hat, bedrägeri.
Kulturell delaktighet	MIK som möjliggörare till delaktighet i kulturen, där kultur förstås såväl estetiskt som antropologiskt. Den kulturpolitiska debatten sker alltmer på sociala medier och journalistkåren och debattörerna i gammelmmedia har fått minskat inflytande över agendan och det offentliga samtalet.
Framtida arbetskompetens	MIK som en kompetens/förutsättning för framtida anställning och således en arbetsmarknadspolitisk fråga för allmänheten.
Inkludering	MIK som ett sätt att överbrygga den digitala klyftan. Allas lika rätt till MIK för socialt och samhälleligt deltagande.
Bred medieutbildning	MIK som ramverk för heltäckande förmågor och som förutsättning för att kunna existera och verka i det alltmer digitala och medierade samhället. MIK som allmänbildning, en förutsättning för att fungera i dagens samhälle.
Demokrati	MIK som värnande av den deliberativa demokratin och som grundförutsättning för samhällsutvecklingen. Här ingår frågor om utbildning av allmänheten, folkbildning. MIK som en central kompetens för att kunna delta i dagens samhälle. Allmän hög MIK för att bredda samhällsdiskussionerna - för att främja att "allas" röster/erfarenheter finns representerade och blir hörda.
Nationell säkerhet	MIK som stärkande av samhällets motståndskraft och resiliens – som värn mot våld, radikaliserings och destabilisering av demokratin. Tanken att hög MIK ökar tilliten till samhället.
Kosmopolitiskt	MIK som främjare av interkulturell förståelse. En allmänhet med MIK innebär kunskaper i en global värld. MIK som garant för ökat gemensamt globalt ansvar.
Välbefinnande	MIK som stöd för individens välbefinnande – hälsoaspekten av MIK för ett socialt välmående. Här lyfts behovet av en säker digital mediemiljö för barn fram.

Ulla Carlssons Figur Politikområden som innefattar MIK

Ulla Carlssons *Figur 2 Politikområden som innefattar MIK* (Carlsson, 2018, s.19) inspirerar till att presentera och få fram vilka politikområden MIK-frågorna i vår data berörs av. *Tabell 2. Politikområden som innefattar MIK* visar på aspekter av regeringens förhållande till MIK-frågorna, vilket är en kunskap av värde för B&I-fältet och folkbibliotekets verksamhet; en pusselbit i synliggörandet av hur väl B&I:s självbild som MIK-främjare, enligt empirin, rimmar med regeringens MIK-intressen. Observera att bilden vi får fram ej är komplett och således inte allmängiltig, eftersom vi i vårt empiriska urval har sållat bort infrastrukturella och digitala frågor, liksom uppdrag riktade mot utbildningsväsendet (elever och studenter).

5.3 Dokumentstudie och policydokument

Dokumentstudie innebär forskning av sekundärdata, varför det inte sker någon forskarpåverkan i skapandet av det empiriska materialet; dock påverkar forskarens empiriska urval och valet av analysteori utgången av studien. Dokumentets innehåll (text, ljud, bild eller film) är meningsbärande och har således (en mer eller mindre) uttalad intention. Att studera textdokument har tre överordnande perspektiv:

1. *Innebördsaspekten* – budskapsbärande (uttrycker tankar och idéer);
2. *Den interpersonella aspekten* – texten som social handling (samt uppmaning till det samma, så som i policydokument);
3. *Den textuella metaaspekten* – hur texten språkligt (ordval, stilmässigt etcetera) kombineras så att innehållet upplevs som koherent, kommunikativt och kohesivt, alltså gör dokumenten till begripliga och tolkningsbara handlingar (Boréus & Bergström, 2021, s. 22). I denna studie är den senare – av mer lingvistisk karaktär – sekundär, medan de två övriga perspektiven har relevans. De dokument vi väljer att granska går under kategorin offentliga, statliga policydokument.

För att säkra att beslut fattas på ett demokratiskt sätt finns det grundlagsstadgade principer om de offentliga beslutsprocesserna, under ledord som transparens och saklighet. Inför riksdagsbeslut finns kravet på *beredningstvång*: beslutsförslag skall innefatta utredningsunderlag och det ska ha givits möjlighet att komma med inspel och kunskaper i sakfrågan vilket säkras genom exempelvis hearings och/eller remissrundor. Dessa beredningar av besluten, alltså underlag och inspel, är ofta synliga i regeringsuppdragens beslutsunderlag eller bakgrundstext. *Den vertikala dimensionen* – definierar var olika slags beslut fattas i beslutshierarkin (riksdagen stiftar lagar, regeringen utfärdar förordningar, myndigheter författar föreskrifter etcetera). *Den horisontella arbetsfördelningen*: Olika departement ansvarar för respektive politikområde, men besluten fattas kollektivt av regeringen (Olsson et al., 2019, s.83). Tack vare de ovannämnda principerna är det lättare att följa beslutsprocessen kring en sakfråga, som i detta fall MIK-frågorna. Det som skiljer policydokument från lagar är att lagarna är tvingande (förbud och rättsliga påföljder) medan policydokumenten är vägledande. Oavsett typ av policydokument så har de i regel en *problembeskrivning* (vad som skall förändras eller lösas, en *målsättning* (vad som ska uppnås), vilka *medel, resurser* som ingår samt någon form av *åtgärdsförslag* (Olsson et al., 2019, s. 89). Policydokumentets väsen börjar i en vision om förändring och har i sitt textinnehåll uttalat: A) *bakgrunden* till uppdraget/målet – problemrepresentation, för att tala med Bacchi (2009); B) *idéer om hur/var* detta ska operationaliseras/implementeras (åtgärder); C) *en (eller flera) adresserat(er)* som skall se till att uppdraget utförs (verkställare). Genom sitt uttalade syfte att lösa ett uttalat problem så säger policydokumentet även något om vad som – där och då – anses vara felaktigt och i behov av korrigerings (Olsson et al., 2019, s. 88–89).

Ett annat sätt att tala om policyer är att lyfta fram idéernas betydelse. Det är de som skapar förståelse, är det raster varur aktörerna tolkar omvärlden och legitimerar sina val och handlingar; idéerna skapar syftet. Policydokumenten består av styrande berättelser, de formulerar problemen och hur dessa ska lösas. De ska fånga sin publik, argumentationen formuleras på ett övertygande och motiverande sätt. Att formulera policyer och ge uppdrag har även ett symboliskt värde; aktören visar sig duglig och kompetent. Policydokumentet kan liknas vid ett instrument; en del av det politiska spelet i syfte att framstå som handlingskraftig och kompetent; ett sätt att förstärka makten. Styrdokumentet kan således betraktas som en performativ handling (Olsson et al., 2019, s. 258–260). Judith Butler (USA), filosof och professor i retorik och litteraturvetenskap, myntade begreppet *performativitet* som bygger på antagandet att vi inte *har* en identitet utan att det är *en handling*. Identiteten är performativ, vi ”spelar rollen som” och med upprepade förväntade handlingar och gester (om)skapas, förändras och befästs identiteten ständigt. Identitetsskapandet ses här som en följd av diskursiva praktiker; vi agerar på ett karaktäristiskt sätt, ”beter oss som” en kvinna, ”går in i en yrkesroll” och ”agerar professionellt” som en bibliotekarie. Notera att denna performativa handling inte alltid sker medvetet; vi spelar den roll som förväntas av oss – i den kontext vi befinner oss i – och förverkligar därmed subjektpositionens rationalitet; idén om bibliotekarien (Centerwall, 2019). Performativitet kan även vara att strategiskt utföra (engelskans *to perform*) vissa handlingar för att framstå, ”spela rollen som”, och därmed stärka identiteten, exempelvis som handlingskraftig politiker.

5.4 Urval

MIK-begreppet i vår studie utgår som sagt från Statens medieråds definition (2021) och med allmänheten (alla) i fokus. Utifrån denna utsiktspunkt vill vi beforska hur MIK-frågorna förstås och behandlas på regeringsnivå, perioden 2018–2022. I likhet med Palsa & Salomaa (2020) väljer vi att endast beforska den statliga makronivån, i vår analys av förståelsen och tolkningen av MIK-frågorna. Att ta med MIK-frågorna på en regional mesonivå (så som regionbibliotekens uppdrag) eller granska kommunernas visionsdokument eller biblioteksplaner (mikro-nivå) ger en alltför komplex och disparat bild; i synnerhet som regioner och kommuner organisatoriskt skiljer sig åt i sin uppbyggnad, varför det skulle bli svårt att göra några generaliseringar av empirin.

Riksdagen är den högsta beslutande instansen i den svenska konstitutionen och besitter kontrollmakten (statsfinanser och lagstiftning). Det är dock regeringen som är satt att styra landet. Genom att granska policydokument går det att följa hur ett fenomen behandlas och förstås av de styrande. De policydokument vi väljer ut för det empiriska materialet är regeringsuppdrag. Av riksdagen beslutade budgetpropositioner och lagändringar är policydokument på sådan metanivå att de sällan styr unika sakfrågor. Regeringsuppdragen befinner sig i slutet av den politiska kedjan och är därför inte längre en vision, utan ett påbud om en faktisk åtgärd; utfärdad till myndigheter i syfte att utreda eller skapa konkret förändring (Regeringskansliet, 2023). Regeringsuppdrag uppmanar till handling, refererar till tidigare beslut och åtgärder i sin argumentation och är informationsrika, sitt ringa omfång till trots; de är specifika och ofta riktade mot en särskild sakfråga; därtill är de på samma gång en order och ett riktat regeringsbeslut som skall verkställas av adressaten. I regeringsuppdraget beskrivs syftet och bakgrunden till ärendet, förankrat i andra ofta omnämnda styrdokument, för att beskriva och kontextualisera den aktuella frågan. Vi bedömer därför att policydokumentstypen regeringsuppdrag empiriskt är ett rimligt underlag som kan ge vår studie god validitet (Boréus & Bergström, 2019, s. 39). För att få en större bakgrundsförståelse och se sammanhang kan det i vår studie bli aktuellt att använda andra policydokument, rapporter och dylikt som omnämns i regeringsuppdragen, för att kunna skapa en detaljerad bild av problemrepresentationen i empirin (Bacchi, 2009, s. 20).

I vårt strategiska urval låter vi Nordicoms kartläggning (Carlsson, 2018) vara den bakre tidsgräns som studien tar sitt avstamp ifrån. Detta då den är den hittills mest omfattande och heltäckande översikten som gjorts. Ambitionen med vår studie är att få kunskap om hur MIK-frågorna har utvecklats på statlig nivå sedan dess, varför tidsperioden vi valt för insamlandet av empirin är 2018–2022. Det rör sig inte om en renodlat jämförande studie utan en uppdaterad bild, som begränsas till statlig nivå och målgruppen allmänheten.

Från början var tanken att göra en kartläggning av alla regeringsuppdrag med MIK-intresse under perioden 2018–2022, men det visade sig vara svårare än vi trodde då regeringsuppdragen inte fanns sökbara i fulltext på regeringens webbplats. Vi fick därför revidera vår urvalsmetod. För insamlandet av empiri gick vi till regeringens hemsida (www.regeringen.se) och sökte med avgränsning *regeringsuppdrag* och *2018–2022* på samtliga departement, förutom Utbildningsdepartementet som ju riktar sig mot de specifika målgrupperna barn och unga (elever) samt studenter i utbildningskontext. Vårt forskningsfokus är, som sagt, MIK-främjande för *allmänheten*. Flera regeringsuppdrag behandlade MIK-frågor men använde andra benämningar. Söktermer som vi – förutom *medie- och informationskunnighet* och *MIK* – (av innehållet att döma)

betraktade som relevanta för studien var *digital kompetens, desinformation, näthat* och *it-hygien* samt de bredare termerna *digital* och *cyber*. Vi gick igenom träfflistorna manuellt och sorterade bort sådant som vi bedömde var irrelevant för vår studie. Det vill säga regeringsuppdrag med digitaliseringsfrågor såsom bredbandsutbyggnad (Digitaliseringsrådet), innovationshubbar (Finansdepartementet), säkra databaser för myndigheter (Näringsdepartementet) etcetera som snarast är att betrakta som frågor av infrastrukturell karaktär.

Innehållet i de sju regeringsuppdrag som utgör vår empiri spänner över ett brett spektrum av politiska intresseområden och departement. Vi fann fler regeringsuppdrag med liknande problemformulering eller syfte och valde då ut enskilda dokument som representanter för var enskild problematisering. Vi bedömer att studien med denna metod har uppnått en tillräcklig mättnad i data för att vi ska få svar på våra forskningsfrågor (Bryman, 2018, s. 508) sett till att studien är en kandidatuppsats och att vårt kunskapsanspråk är att se tendenser, inte att göra en fullständig kartläggning av alla policydokument publicerade 2018–2022. Hade det funnits tid och resurser för mer djuplodande forskning i ämnet hade urvalet varit mycket bredare, i alla aspekter. Fast då vore det snarare en masteruppsats eller doktorsavhandling. De urval vi gjort påverkar självfallet resultatet och de slutsatser vi kan dra. Men det empiriska materialet, sju regeringsuppdrag, skänker ändå studien ett rikt material.

5.5 Analysmetoden steg för steg

För att få fram kunskap om MIK-frågornas ställning hos regeringen börjar vi i läsning av empirin genom WPR-frågorna för att därpå låta textkorpusen filtreras genom Palsaa och Salomaas samt Carlssons modell. Sedan är det dags att svara på forskningsfrågorna, i umgänge med tidigare forskning:

1. WPR-frågorna 1. *Vilket är problemet som representeras i policydokumentet?* och 3. *Hur har synen på problemet uppkommit; varför beskrivs problemet på detta sätt?* bidrar till svaret på den första forskningsfrågan: *På vilka sätt beskrivs MIK-frågorna?*
2. För att få svar på den andra forskningsfrågan, *På vilka sätt argumenteras det för att MIK-frågorna är angelägna för dagens samhälle?*, tar vi hjälp av WPR-fråga 2. *Vilka antaganden bygger problemformuleringen på?* i kombination med Palsaa och Salomaas modell, då detta förtydligar hur och varför MIK-frågorna anses angelägna.
3. Till den tredje och sista forskningsfrågan, *Vilka politikområden adresseras som delaktiga i det MIK-främjande arbetet?*, kommer Carlssons modell, *Politikområden som innefattar MIK* (2018, s.19), till användning.
4. Slutligen, i diskussionskapitlet, görs en sammanfattande konklusion av vilken eventuell påverkan MIK-frågornas ställning på regeringsnivå 2018–2022 kan få för folkbibliotekets MIK-främjande arbete.

5.6 Självreflektion och etiska överväganden

Vårt forskningsproblem och ingång till MIK-frågorna kommer ur att vi studerar biblioteks- och informationsvetenskap. Det är från den positionen vi arbetar. MIK-frågorna är ett intresseområde för många forskningsdiscipliner, där varje fält har sin egen spetskompetens och infallsvinkel (Carlsson, 2018, s. 29–30). Detta gör att vi självklart missar sådant som för andra kunskaps- och vetenskapsområden vore uppenbart. Det har varit nödvändigt att söka kunskap om MIK-frågorna utanför B&I-fältet eftersom ämnet engagerar många och är tvärdisciplinärt. Vår ursprungliga idé var att göra en grundlig kartläggning av MIK-frågan idag, fem år efter att Nordicoms kartläggning publicerats. Som B&I-studenter, i den digitala eran, hade vi en övertro på hur enkelt det skulle bli att samla in empiri. Tack vare offentlighetsprincipen och goda kunskaper om booleska operatörer föreställde vi oss att vi lätt skulle finna och i fulltext kunna söka i alla de relevanta offentliga regeringshandlingarna. Under arbetet med att ta fram empirin har vi vid flera tillfällen önskat att vi även vore statsvetare, för näppeligen var den ursprungliga planen att göra en mer fullödlig kartläggning lätt att genomföra. Efter flera telefonsamtal till Regeringskansliet, kontakt med högskolebibliotekarie med statsvetarkompetens samt en universitetslektor i medier och journalistik vid Linnéuniversitetet fick vi, flera månader in i arbetet, ändra metod och forskningsfrågor.

Vad gäller det empiriska materialet ligger det ett presumtivt dilemma i det urval, den avgränsning, vi gör då det naturligtvis styr resultatet. Något vi är medvetna om och strävar efter att synliggöra och motivera. Eftersom dokumentanalys innebär studie av sekundärdata och vi därtill använder Bacchis diskursiva WPR-metod eftersträvar vi transparens och tydlighet kring vårt urval, liksom i tolkningen av empirin (Patel & Davidson, 2019, s. 150–151). Detta förutsätter ett källkritiskt förhållningssätt (vem har skrivit texten, i vilken kontext och i vilket syfte), att vi klargör vårt tillvägagångssätt (hur och varför) samt motiverar våra val och tolkningar; väl medvetna om att vi tolkar och förstår informationen från vår egen position, som B&I-studenter.

Studien ger blott en indikation, likt en ögonblicksbild med begränsad aktualitet, sett till kunskapsanspråk och generaliserbarhet (Bryman, 2018, s. 484–485; Wallén, 2011, s. 64). Dels beroende på det faktum att detta är en kandidatuppsats vars omfång är begränsat. Men också sett till den inneboende temporaliteten i den digitala utvecklingen och hur MIK-frågorna utvecklas därefter. Trots detta tror vi att våra resultat kommer att ha bäring och äga relevans eftersom de kommer att ge en aktuell bild av MIK-frågans ställning på statlig nivå; en kunskap med giltighet för B&I och folkbiblioteket.

Då vi arbetar med dokumentstudie som insamlingsmetod och vår empiri är regeringsuppdrag, faller många etiska dilemman gällande integritet bort (exempelvis GDPR och anonymisering). De integritetsfrågor och risker att skada deltagare och andra inbegripna i en undersökning och som noteras i metoder som närstudier, intervjuer eller observationer etcetera har således föga relevans för vår dokumentstudie (Bryman, 2016, s. 188). Vårt empiriska material faller under offentlighetsprincipen (Regeringskansliet, 2015) och datan är således enkel att såväl få tillgång till som att granska (Bryman, 2018, s. 188) vilket bidrar till studiens reliabilitet, då den således är möjlig att upprepa (Bjereld et al., 2018, s. 105).

6. Empiriskt material

Nedan följer en lista över vårt empiriska material, det vill säga en kortare sammanfattning av de sju regeringsuppdragen, publicerade mellan 2018 och 2022, med innehåll av MIK-relevans och valda utifrån studiens syfte och avgränsning (alltså ej dokument gällande digital infrastruktur eller utbildningsväsendet). Observera att regeringsuppdragen ej nödvändigtvis har MIK-frågorna som huvudämne eller mål, men att dessa då ingår i problemlösningen. När vi efter nedanstående genomgång talar om empirin benämns regeringsuppdragen utifrån respektive kod (från R.1 till R.7).

R.1. Uppdrag till Statens medieråd att förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet (Ku2019/01659/MD).

God MIK hos allmänheten skrivs fram som en allt viktigare förutsättning för att alla ska kunna nyttja den digitala utvecklingens potential. Bristande MIK sägs öka risken för digitalt utanförskap, vilket hindrar individen från att vara delaktig i samhället samt försvagar och därmed hotar demokratin. Syftet med uppdraget är att Statens medieråd ska vidareutveckla sitt MIK-arbete och sina MIK-resurser. Statens medieråd ska stärka och främja samverkan inom MIK-området; skapa nätverk för aktörer som arbetar MIK-främjande, utveckla en digital plattform för kunskaps- och informationsspridning samt ytterligare kartlägga MIK-områdets utveckling (Kulturdepartementet, 2019).

R.2. Uppdrag till Brottsoffermyndigheten att förbereda en informationsinsats mot näthat (Ku2020/01463/MD).

Brottsoffermyndigheten uppdras att genomföra en behovsanalys samt utarbeta en informationsinsats i syfte att stävja näthatets inflytande i det demokratiska samtalet samt att stödja dess presumtiva offer. Digitaliseringen beskrivs som samhällsomvälvande och som en påverkansfaktor på det demokratiska samhället. Målet är att främja en öppen, deliberativ demokrati i Sverige genom att stärka förutsättningarna för att människor i större utsträckning tryggt ska kunna delta aktivt i demokratin och samhällsdebatten. En orsak till satsningen är det ökade hotet och hatet mot samhällsengagerade personer (konstnärer, debattörer och politiskt aktiva) men även allmänheten. I uppdraget sägs det ökade näthatet fått konsekvensen att fler människor (ca 25% av befolkningen) väljer att avstå från att uttrycka sina åsikter offentligt. Detta ses som ett hot mot den deliberativa demokratin (Justitiedepartementet, Kulturdepartementet, 2020).

R.3. Uppdrag till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) att göra en analys om hat och hot mot kvinnor i digitala miljöer (A2021/00902, A2021/01136).

Genom att studera hur användare talar om och till kvinnor och vilka nedvärderande uppfattningar som förekommer när det gäller exempelvis kön och sexualitet, ska FOI studera om kvinnor utsätts för mer hat än män, och i sådant fall hur hatet skiljer sig åt. I uppdraget påstås hot, hat och trakasserier mot kvinnor påverka kvinnors tillgång till makt och inflytande i samhället och jämställdheten mellan kvinnor och män. Kränkningar och hot mot kvinnor i digitala miljöer omnämns också som en del av mäns våld mot kvinnor. Att vara utsatt för hat i digitala miljöer kan leda till att personer tystas och utgör således i förlängningen ett hot mot den deliberativa demokratin (Arbetsmarknadsdepartementet, 2021).

R.4. Uppdrag att motverka ryktesspridning och desinformation om socialtjänsten (S2022/03244).

I olika sociala medier – både i Sverige och utomlands – sprids felaktiga uppgifter, rykten och desinformation om svensk socialtjänst, exempelvis att socialtjänsten

kidnappar muslimska barn. Detta spås leda till att människor inte vågar vända sig till socialtjänsten, med påföljden att barn och unga inte får det stöd och skydd som de har rätt till och behöver. Syftet med uppdraget är, ur ett MIK-perspektiv, att nationellt och internationellt nå ut med digital information till relevanta målgrupper för att motverka ryktesspridning och desinformation om socialtjänstens roll och verksamhet i det svenska samhället. Socialtjänsten uppdras att föra en löpande dialog med relevanta organisationer och aktörer (civilsamhället såväl som offentliga och privata sektorerna) i fråga om socialtjänstens arbete med barn, unga och familjer, bland annat på sociala medier och socialtjänstens hemsida, på flera språk. Ett av problemen som skrivs fram är bristande intern kompetens (Socialdepartementet, 2022).

R.5. Uppdrag att bidra till tillgänglighet och användning av it och elektroniska kommunikationstjänster för äldre med anledning av utbrottet av covid-19 (I2020/01296/D).

I ljuset av utbrottet av covid-19 har frågan om digital delaktighet hos de äldre aktualiserats. Regeringen uppdrar åt Post- och telestyrelsen (PTS) att genomföra främjande insatser för äldre inom äldreomsorgen, samt de som befinner sig i isolering med anledning av covid-utbrottet. Genom underlättande insatser för berörda aktörer (exempelvis kommuner) ska PTS bidra till äldres förmåga att använda digitala tjänster, öka tillgängligheten samt bidra till att främja den digitala delaktigheten för målgruppen. Detta för att möjliggöra att personer kan upprätthålla nödvändig kontakt med anhöriga, få samhällsinformation, samt ta del av viktiga tjänster och service, även under pandemin (Infrastrukturdepartementet, 2020).

R.6. Uppdrag till MSB att genomföra en informationskampanj till allmänhet och företag om informations- och cybersäkerhet (Ju2022/01292).

MSB ges i uppdrag att i samverkan med Polismyndigheten genomföra en bred nationell informationskampanj som syftar till att öka medvetenheten och kunskapen i samhället om informations- och cybersäkerhet samt förstärka individers och företags förmåga att skydda sig mot brott. Ökad MIK likställs här med kompetenser för att skydda sig mot cyberattacker och digitala brott. Som bakgrundsorsak nämns att det säkerhetspolitiska läget i Sveriges närområde har hårdnat och med det så har cybersäkerhetshoten mot individer, organisationer och företag vuxit. Kunskapen och medvetenheten i samhället om hur informations- och cybersäkerhetshoten ser ut behöver öka, liksom hur man som enskild person eller företagare kan skydda sig (eller sin verksamhet) mot dessa faror. Detta påstås även vara av vikt för att stärka motståndskraften mot bedrägeri- och integritetsbrott (Justitiedepartementet, 2022).

R.7. Uppdrag att samverka kring kompetensförsörjningen av digital spetskompetens (I2019/01963/D).

Universitetskanslersämbetet och Tillväxtverket ska tillsammans göra en analys och lägga fram ett förslag på hur kompetensförsörjningen av digital spetskompetens kan utvecklas, samt starta en dialog om samverkan mellan berörda aktörer, i syfte att öka tillgången till digital spetskompetens. Behovet av kompetent personal inom informationssäkerhetsområdet framställs som stort inom såväl privat som offentlig sektor och bristen ses som en flaskhals för svensk innovation och tillväxt. Detta behov spås öka under de kommande åren, i takt med att digitaliseringen utvecklas och nya teknologier som AI får genomslag. Vägen till målet att Sverige ska vara "bäst i världen på att nyttja digitaliseringens möjligheter" förutsätter ett samarbete och kartläggning av frågan (Infrastrukturdepartementet, 2019).

7. Resultat & analys

För att få svar på forskningsfrågorna används först WPR-frågorna, därpå Palsa & Salomaas och Carlssons analysverktyg. Avslutningsvis, med resultaten vi fått, besvaras de tre forskningsfrågorna. Varje regeringsuppdrag i empirin utgår från ett eget, unikt problem men sammantaget påvisar de sju dokumenten bredden i regeringens förståelse och hantering av MIK-frågorna. Det faktum att så många departement och politikområden är involverade befäster MIK-frågornas starka ställning på regeringsnivå. I empirin finns två sätt att hantera MIK: som mål eller som medel, för att tala med Wagner (2018, s. 95). Endast i R.1 är MIK målet och i huvudfokus, i de övriga sex dokumenten (R.2–R.7) är MIK-frågorna ett medel, ett redskap för att uppnå förändring.

7.1 Resultat empirin genom WPR-modellen

WPR 1. Vilket är problemet som representeras i policydokumentet?

Digitaliseringen sägs ha inneburit “omvälvande samhällsförändringar” (R.2) på många olika områden, såväl positiva som negativa. Problemen som skrivs fram i empirin handlar om att man inte tar tillvara digitaliseringens möjligheter, liksom att man inte tillräckligt effektivt avvärjer dess hot. Utifrån empirin har vi sett följande problemrepresentationer:

MIK är en nödvändig grundläggande kompetens. MIK anses generellt vara låg inom alla samhällsområden i Sverige: regeringsnivå, offentlig och privat sektor samt civilsamhället (R.1, R.6). På regeringsnivå saknas det en samlad kunskap om, liksom gemensam begreppsförståelse av, MIK. Politikområdena tolkar MIK på olika sätt, vilket leder till ineffektivitet och att frågan blir eftersatt (R.1).

Bristande MIK hindrar ekonomisk tillväxt och innovation. Detta sammanlänkas med det uttalade målet att “Sverige ska vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter” (R.5, R.7).

MIK-brist undergräver tilltron till samhället. Desinformation om svenska myndigheter sprids internationellt på sociala medier vilket kan leda till att personer med behov av stöd inte får den hjälp de behöver på grund av bristande tillit (R.4). R.4 skiljer sig från de övriga då MIK-frågorna här endast är en del av problematiseringen och då bland annat som en på myndighetsnivå intern bristande “kulturell kompetens” (skillnader hos olika etniska eller religiösa grupper etcetera) konnoterat till MIK, varför myndigheternas kommunikation med allmänheten blir undermålig.

MIK-brist är ett samhällshot och en fara för den deliberativa demokratin.

Utanförskapet ökar, antidemokratiska aktörer blir allt synligare och det demokratiska samtalet är i fara. Samhällsengagerade individer utsätts för hot. Digitaliseringen har förvärrat kvinnoförtrycket (R.3). Det behövs en myndighet som aktivt arbetar med MIK-frågorna, en samlade kraft för att det ska ske en positiv utveckling i detta (R.1). MIK-bristen, digitalt utanförskap och antidemokratiska krafterns ökade närvaro och aktivitet på internet är ett växande hot mot såväl individen som den deliberativa demokratin, alltså allmänheten och hela samhället, och blir således i förlängningen en fråga för rikets säkerhet.

Otillräcklig MIK ökar det digitala utanförskapet. MIK-behovet är allmänt, men de äldre är ett exempel på grupper som pekats ut som särskilt eftersatta. Den äldre befolkningen antas ha låg MIK, vilket upplevs leda till digitalt utanförskap; idag likställt

med socialt utanförskap och “upplevd ensamhet”. Detta leder även till svårigheter med myndighetskontakter liksom att kunna ta del av samhällstjänster (R.5).

Utöver de problemrepresentationer som vi presenterat ovan blev vi varse att begreppet *utanförskap* är återkommande i empirin och används för att beskriva en rad olika problem som ökad MIK förväntas lösa. MIK ska motverka *digitalt utanförskap*: ge människor grundläggande förutsättningar att leva och verka i dagens samhälle, alltså att kunna hålla sig informerad och informera sig, att vara källkritisk etcetera (R.1). MIK ska ge motståndskraft mot *demokratiskt utanförskap*, bidra till minskat hot och hat på internet, vilket leder till självcensur och att människor inte vågar uttala sig (R.2), något som också framställs som en jämställdhetsfråga (R.3). MIK ska hindra utanförskap i form av uteblivet samhällsstöd, vilket uppstått på grund av desinformation om myndigheter som lett till att grupper i samhället ej litar på dessa och ej söker den hjälp de behöver och har rätt till (R.4) och *socialt utanförskap* kopplat till isolering och ofrivillig ensamhet (R.5).

WPR 2. Vilka antaganden bygger problemformuleringen på?

Det ökade MIK-behovet grundas i den digitala revolutionen där digitaliseringen beskrivs både som möjlighet och hot, men nu med betoning på det senare. Uppfattningen att hot och hat mot allmänheten har ökat har en framträdande roll i empirin. Digitaliseringen har lett till att antidemokratiska rörelser lättare kan agera och sprida desinformation och propaganda. MIK skildras i forskningsmaterialet som en angelägenhet för *hela* samhället, vilket rimmar väl med tidigare analyser av MIK-förståelsen, där MIK gått från att främst vara utbildningsfråga för barn och unga (målgruppsinriktad) till att även gynna den ekonomiska tillväxten (enskild politisk fråga) för att idag ses som en grundkompetens för alla – alltså allmänheten (Carlsson, 2018, s. 110). Ökad MIK förväntas ge flertalet positiva effekter, såväl för individen som för samhället:

MIK stärker demokratin. God MIK och kommunikativa strategier hos myndigheter ökar tilliten till samhället, vilket stärker demokratin. Digitalt utanförskap är destabiliserande för samhället och försvagar människors möjlighet till att få information och kommunicera med myndigheter. Demokratin förstås som den deliberativa demokratin men även som demokratin Sverige (det vill säga i kontexten försvars- och säkerhetsfrågor). Den äldre befolkningen är “efterslätrare” och sämre på MIK. Därtill förutsätts de ha särskilda behov (ålderdom likställs med funktionsnedsättning) (R. 5).

MIK som skydd. MIK antas minska konsekvenserna av näthat, hot, trolning och hackning och kan stävja alienation och splittring i samhället. MIK leder till brottsbekämpning, minskar bedrägeribrotten. Digitaliseringen har förvärrat hotbilden mot kvinnor (R.3); stärkt MIK antas gynna jämställdheten.

MIK som tillitsskapande och försvarspolitiskt gynnande. MIK antas ge motståndskraft mot näthat och hot, bedrägeri och annan brottslighet, inte bara på individnivån utan även gällande hot från främmande makt (försvarspolitik). MIK ger tillit, exempelvis hos muslimska familjer (som alieneras på grund av MIK-brist hos såväl myndigheter som allmänheten) (R.4): den växande misstron mot myndigheter, offentlig sektor och politikerna antas minska med ökad MIK.

MIK som en garant för välmående, för fungerande sociala relationer. MIK ger ett rikare socialt liv, främjar den psykiska hälsan och ger ökad agens hos individen, exempelvis för riskgruppen äldre (R.5).

MIK ger konkurrenskraft och främjar arbetsmarknaden. MIK som en innovationsfråga. Det finns ett ständigt glapp mellan den snabba digitala innovationen och kunskapen om densamma, alltså kompetensförsörjningen på området. R.1 (för att möta de demokratiska hoten), R.7 (för att hålla Sverige i framkant av den tekniska utvecklingen). I R.7, från 2019, talas det om AI som en teknik på snabb frammarsch och då endast som något positivt, utvecklande och riskfritt.

Begrepp som MIK, digital kompetens, digital delaktighet etcetera förklaras sällan i regeringsuppdragen. Detta kan ses som en förändring av MIK-frågornas position i samhället. I tidigare styrdokument behöver begreppen förklaras (Kulturdepartementet, 2018; Finansdepartementet, 2017, s. 6). Textförfattarna i empirin tycks förutsätta att deras begreppsförståelse är allmängiltig och självklar, apropå diskursiva förgivettaganden; samtidigt som den specifika tolkningen i det enskilda dokumentet färgas av det unika politikområdets intressen. Detta befäster att den tidigare bilden av MIK-förståelsen som kontextbunden och således spretig fortsatt bär giltighet (Pilerot, 2018, s. 81; Carlsson, 2018, s. 110).

WPR 3. Hur har synen på problemet uppkommit?; varför beskrivs problemet på detta sätt?

Det finns olika motiv till hur MIK-frågorna skrivs fram: som en följd av tidigare politiska beslut och mål (R.1); den digitala teknikutvecklingen i sig och dess följder; aktuella händelser vars påverkan gör MIK-behovet till en akut angelägenhet. Exempelvis att kriget i Ukraina ökar cyberhoten (R.6), Covid-pandemin sätter äldres behov av MIK på agendan (R.5), och framväxten av incelrörelsen – och då i dess namn – uppmärksammar att kvinnor är utsatta för hat och hot i digitala medier (R.2); falska uppgifter som socialtjänstens hantering av muslimska barn sprids globalt (R.4), vilket ses som en säkerhetsfråga och otrygghetsfaktor för utsatta inom gruppen muslimer i Sverige; var fjärde person självcensurerar sig och undviker att publicera sina åsikter på nätet av rädsla för trakasserier, då det digitala hotet och hatet ökar (R.2).

I empirin skrivs MIK fram som en bidragande lösning på flertalet samtida behov och problem. MIK-frågorna lyfts fram som en del av tidigare politiskt satta mål, Digitaliseringsmålet att “Sverige ska vara bäst i världen på att nyttja digitaliseringens möjligheter” – gynnar innovation och konkurrens, ergo ekonomiska argument (Finansdepartementet, 2018). Kompetensbrist, bland annat inom AI, omnämns som en flaskhals för såväl offentlig sektor som näringslivet. Vi lever i ett lokalt samhälle och till följd av den digitala revolutionens påverkan på tillgänglighet och spridning av information kan enskilda lokala spörsmål snabbt bli till globala virala nyheter, vilket kan få samhällsliga konsekvenser (R.4).

7.2 Resultat av analysverktygen

Tabell 1. Främjandemål som MIK svarar upp mot

Genom att utgå från Palsa & Salomaas kategoriseringsmodell (se 5.2, s. 14) synliggörs vilka främjandemål MIK förväntas svara upp mot, alltså vad MIK-frågorna ska förbättra, stärka eller värna emot. Kategoriernas förekomst i empirin presenteras i tre

valörer: *Huvudämne* (3), *Delfråga* (2) samt *Indirekt angelägenhet* (1); en gradering av respektive kategoris förekomst i de enskilda regeringsuppdragen.

Kategori	R.1	R.2	R.3	R.4	R.5	R.6	R.7	3	2	1	3 i %	2 i %	1 i %	% tot.
Inkludering	3	3	3	1	3	0	1	4	0	2	57%	0%	29%	86%
Protektionism	3	3	3	0	0	3	1	4	0	2	57%	0%	29%	86%
Demokrati	3	3	3	3	3	0	0	5	0	0	71%	0%	0%	71%
Bred medieutbildning	3	1	0	0	3	2	1	2	1	2	29%	14%	29%	71%
Kulturell delaktighet	2	3	2	0	2	0	0	2	3	0	29%	43%	0%	71%
Nationell säkerhet	0	1	1	0	0	3	1	1	0	3	14%	0%	43%	57%
Välbefinnande	1	1	2	0	3	0	0	1	1	2	14%	14%	29%	57%
Kosmopolitiskt	0	0	0	3	0	0	1	1	0	1	14%	0%	14%	29%
Framtida arbetskompetens	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	14%	0%	0%	14%

Huvudämnet (3) Delfråga (2) Indirekt angeläget (1)

Att MIK ses som en demokratifråga tydliggörs av såväl *Inkludering* (86%), *Protektionism* (86%) som *Demokrati* (71%). *Nationell säkerhet* (57%) vittnar om att digitaliseringen som ett möjligt hot är framträdande. Detta stärker idén om MIK som demokratiframjande och dito värnande. *Bred medieutbildning* (71%) – i förståelsen MIK som allmänbildning, att inte vara “digital analfabet” – skrivs fram i fem av de sju regeringsuppdragen. Det rör sig om grundläggande kompetenser för att kunna fungera i dagens samhälle och är en tungt vägande aspekt. Kultur, i förståelsen *Kulturell delaktighet* och *Välbefinnande*, är aspekter i sex av sju regeringsuppdrag. *Kosmopolitiskt* främjandemål (29%) skrivs fram i två av uppdragen. MIK som förutsättning för internationell konkurrenskraft och innovation, alltså *Framtida arbetskompetens*, svarar endast mot 14% av empirin.

Tabell 2. Politikområden med MIK-intresse

Tabellen nedan är vår variant av Carlssons *Figur 2. Politikområden som innefattar MIK* (2018, s. 19). Den visar vilka politikområden som MIK-frågorna i empirin berörs av, presenterat i fallande ordning efter förekomst. I vår empiri har vi även noterat det arbetsmarknadspolitiska området, en kategori som ej fanns med i Carlssons modell. Förekomst ska förstås såsom departement som givit regeringsuppdraget, det politikområde som de aktörer som fått uppdraget tillhör eller det politikområde som sakfrågorna i uppdragen är hemmahörande i. Notera att tabellen enkom visar politikområden där det handlar om MIK-främjande för *allmänheten*; frågor i R.4 som explicit handlar om trossamfund, socialtjänstens uppdragsbeskrivning eller dylikt är alltså ej kodade i tabellen.

Politikområde	R.1	R.2	R.3	R.4	R.5	R.6	R.7	Summa	andel i %
Demokratipolitik	1	1	1	1	1	0	0	5	71%
Socialpolitik	0	1	1	1	1	0	1	5	71%
Rättspolitik	0	1	1	1	0	1	0	4	57%
Digitaliseringspolitik*	1	0	0	0	1	0	1	3	43%
Försvarspolitik	0	0	0	1	0	1	1	3	43%
Kulturpolitik	1	1	0	0	0	0	0	2	29%
Mediepolitik	1	1	0	0	0	0	0	2	29%
Utbildningspolitik	1	0	0	0	0	0	1	2	29%
Utrikespolitik	0	0	0	1	0	1	0	2	29%
Arbetsmarknadspolitik	0	0	0	0	0	0	1	1	14%

*Digitaliseringspolitik i betydelsen MIK-frågor, inte infrastrukturell dito (bredband etcetera).

Fem av sju uppdrag talar om MIK som en demokratifråga. Flera politikområdena i tabellen handlar om värnandet av demokratin, rättvisefrågor och individ- och samhällsskydd, bland annat från de alltmer förekommande digitala hoten. Kategorin arbetsmarknadspolitik (R.7) sticker ut. Där handlar det främst om ekonomiska aspekter av MIK. Utbildningspolitik innefattar förvisso högskoleutbildning (R.7) men också folkbildning, alltså MIK som allmänbildning (R.1). Att MIK är en angelägenhet inom många politikområden blir uppenbart av visualiseringen i Tabell 2.

7.3 Analys – forskningsfrågorna besvaras

Med hjälp av det resultat vi fått fram av WPR-metoden och analysverktygen, i läsningen av empirin, bjuder vi nu in tidigare forskning i analysen och besvarar forskningsfrågorna. Det tål att upprepas att begreppet MIK i analysen innefattar även andra termer som *digital kompetens*, *informations- och cybersäkerhet* samt *it-hygien*.

1. På vilka sätt beskriver policydokumenten MIK?

Vi skönjer en snabb förändring av synen på MIK-frågorna. Karlssons slutsats (2018), att den rådande hegemoniska och diskursiva förståelsen av digital kompetens främst som teknologisk-ekonomisk har, enligt vad som skrivs fram i vår empiri, blivit obsolet. Idag dominerar en humanistisk-sociologisk diskurs med värnandet av demokratin som huvudfokus. Idag är MIK mer än mediepolitik och MIK-frågorna är nu synliga i fler, nästintill alla, politikområden. Framför allt skrivs digitaliseringens baksidor fram som destabiliserande faktorer och hot mot demokratin, vilket går stick i stäv mot Karlssons slutsats (2018, s. 27–28) att digitalisering främst har positiv klang och likställs med tillväxt och utveckling. MIK ses nu som ett värn mot digitala hot; en angelägenhet för allmänheten och förutsättning för demokratin, ej blott en fråga för barn och unga eller som konkurrens fördel på den globala marknaden.

Nordicoms kartläggning ligger till grund för regeringens MIK-stärkande uppdrag till Statens medieråd (Kulturdepartementet, 2018). Vår tolkning blir således att den MIK-förståelsen delades av regeringsmakten. Begreppet MIK är idag både förgivettaget och mångtydigt: på ett sätt etablerat men samtidigt svårtolkat, i och med den breda användningen hos flertalet politikområden, varför en gemensam bild av fenomenet MIK fortfarande saknas (Wagner, 2018, s. 108). Med tanke på angelägenhetsgraden sett till hur MIK-behovet framställs – där det digitala hotet mot individen och det demokratiska samhället beskrivs som allt mer graverande – torde behovet av en gemensam begrepps-förståelse vara än viktigare.

I empirin definieras aldrig begreppen, inte ens i R.1 som har MIK i fokus och som mål. I R.1 delas begreppen MIK och digital kompetens upp, men utan att förklara vari skillnaden ligger. Detta tyder på ett förgivettagande, vilket säger något om MIK-frågornas allmängiltighet idag, att de nu är så självklara att de inte längre behöver beskrivas. Blott ett år tidigare, i det uppdrag som R.1 är en vidareutveckling av, beskrivs MIK på följande sätt: “Med medie- och informationskunnighet avses förmågan att hitta, analysera, kritiskt värdera och skapa innehåll i medier. MIK är därmed en del av det bredare begreppet digital kompetens som också inkluderar t.ex. tekniska färdigheter att använda digitala verktyg och tjänster” (Kulturdepartementet, 2018).

Sett ur B&I-perspektiv finner vi denna beskrivning märklig. De två begreppen må vara nära släkt men MIK är ett begrepp bortom det digitala och har förvisso fått ny och bredare konnotation. Men digital kompetens torde snarast vara en del av MIK, inte tvärtom. Att äga kompetens i informationshantering och förståelse av olika medier och

deras roll är ett kunskapsbehov äldre och bredare än behov sprungna ur digitaliseringen. Hur påverkar denna begreppsförståelse hur dessa behov problematiseras, alltså styrs, av regeringen?

2. På vilka sätt argumenteras det för att MIK-frågorna är angelägna för dagens samhälle?

I empirin ser vi att digitaliseringen äger två rationaliteter: digitalisering som hot eller som möjlighet. I forskningsmaterialet dominerar det förra. Flera uppdrag i empirin (R.1; R.2; R.5; R.7) hänvisar till *För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi* (Finansdepartementet, 2017). Den talar främst om digitaliseringen som en möjlighet som ska ”bidra till en positiv samhällsutveckling”. I strategins vision omnämns inte behovet att skydda samhället och individen mot hot och hat, desinformation etcetera; aspekter som är framträdande i empirins problemframställningar. Digitaliseringsstrategin skrivs 2017, endast ett år före urvalsperioden för vårt empiriska material. Hela strategins giltighet känns lätt obsolet sett med dagens dominerande förståelse av MIK.

”En stark demokrati förutsätter informerade medborgare som har verktyg för att kunna delta och engagera sig i samhället. En allt viktigare förutsättning för att var och en ska kunna nyttja den digitala utvecklingens potential är ökad medie- och informationskunnighet.” (Kulturdepartementet, 2019). Citatet är hämtat ur motiveringen för beslutet i R.1. Redan här ser vi att MIK betraktas som en förutsättning för den deliberativa demokratin och att insatserna riktas mot “var och en”, alltså allmänheten. Empirin i stort hänvisar MIK-behovet till “befolkningen”, “allmänheten”, “alla” och talar inte om insatser för särskilda målgrupper såsom samhällsengagerade, journalister eller barn. I argumentationen för varför MIK är viktigt, framhålls det att *alla* ska med – inklusive myndigheter och regeringsmakten själv (intern MIK-brist i R.4). Det går att finna olika skäl till varför MIK-frågorna lyfts i regeringsuppdragen: själva den digitala teknikutvecklingen; tidigare politiska beslut och mål (Kulturdepartementet, 2018); effekter av samtida händelser där MIK blir en akut angelägenhet: Ukrainakriget ökar medvetenheten om faran för cyberattacker (R.6); Covid-19-pandemin leder till att satsningar görs för att förbättra MIK hos befolkningen (R.5); fenomenet incelrörelsen ökar medvetandet om misogynin i digitala medier (R.3); falska nyheter om svensk socialtjänst sprids globalt (R.4).

Sedan Nordicoms kartläggning (Carlsson, 2018) beskrivs nu digitaliseringen alltmer som ett hot mot demokratin, varför MIK-frågorna idag framställs som allvarigare: desinformation, näthat, bristande digital kompetens, behovet av it-hygien, cybersäkerhet, antidemokratiska aktörer blir allt synligare, ökat kvinnoförtryck och (det digitala) utanförskapet växer. MIK-brist genererar minskad agens och autonomi, alltså möjlighet till delaktighet i samhället. MIK-bristen undergräver även tilliten till samhället. Detta lyfts även som ett internt problem då undermålig digital kommunikationsförmåga inom myndigheterna ses som bidragande orsak till den försvagade tilltron. MIK som en av grunderna för ett öppet demokratiskt samhälle diskuteras och framhålls flitigt, likt ett universalmedel mot uppkomna problem.

I uppdraget R.1 omnämns explicit Statens medieråd, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) samt kommittén Demokratin 100 år som relevanta medaktörer. Den senare visar på tidpunktens relevans för hur en problematisering (och/eller dess lösning) skrivs fram. Det faktum att den allmänna rösträtten i Sverige fyllde ett sekel vid tillfället då regeringsuppdraget skrevs blir tydligt. Detta eftersom det

medförde demokratiseringsåtgärder och dito projekt i syfte att belysa just detta; ergo fanns det vid denna tidpunkt extra resurser för demokratifrågor, vilket rimmar väl med MIK-främjandemålen.

Ökad MIK är ett "verktyg för att kunna delta i och engagera sig i samhället" (R.1). MIK ses som en fråga för hela utbildningsväsendet, inklusive vuxenutbildningen, vilket får oss att tolka det som att MIK ses som en baskunskap i dagens medierade samhälle, likställt med att vara läs- och skrivkundig, en del av allmänbildningen (R.1). Ett problem som framställs är att MIK – på alla samhällsnivåer – är eftersatt. Den politiska makten saknar såväl kunskap om, som gemensam begreppsförståelse av, MIK vilket förmodas bromsa utvecklingen. MIK-frågorna saknar tydlig hemvist på statlig nivå, varför det behövs en myndighet som tar ett helhetsgrepp och därmed också ges ett huvudansvar (R.1).

I Tabell 1 (se s. 24) framstår MIK som en grundval för den deliberativa demokratin. Carlssons tes att vi befinner oss i "slutet på digitaliseringens början" (2018, s. 15) befästs: Att äga god MIK framskrivs frekvent som nödvändigt, som ett självförsvar, då synen på digitaliseringen som ett hot har en alltmer framträdande roll. Vad gäller MIK i kulturpolitisk kontext så är dess kulturfrämjande betydelse central. Notera dock att kultur här inte existerar som ett estetiskt konnoterat begrepp (upphovsrättsfrågor vid delning av verk, digitalisering av konstföremål etcetera). När konstnärer och journalister omnämns är det främst som samhällsengagerade och provocativa; som debattörer eller som offer för digitaliseringens negativa följder och alls inte för sina professionella, konstnärliga gärningar. Alltså utifrån aspekten individens, eller samhällskroppens, säkerhet och trygghet bland digitala hatstormar och hot.

Digitaliseringen har även lett till att antidemokratiska rörelser lättare kan agera och sprida desinformation och propaganda. MIK anses ge motståndskraft mot näthat och hot, bedrägeri och annan brottslighet – inte bara på individnivån utan även gällande hot från främmande makt, alltså försvarspolitik, (R.6). MIK ger tillit: den ska bromsa den ökade misstron till myndigheter, offentlig sektor och politiken (R.4). Digitaliseringen ses som en kraft som man behöver kunna hantera.

MIK betraktas också som en garant för välmående, för fungerande sociala relationer (R.5). Den ska ge ett rikare socialt liv och främjar den psykiska hälsan, "alla ska med". God MIK motverkar digitalt utanförskap som likställs med socialt dito (R. 5).

MIK som en innovationsfråga – den ger internationell konkurrenskraft och främjar arbetsmarknaden. Digital kompetensbrist ses som flaskhals för innovation och tillväxt (R.7). Just här blir digitaliseringen positivt konnoterad och ses som en möjlighet. Denna representation av MIK finns omnämnd men har långt ifrån en dominant position i materialet. Detta är motsatsen till Karlssons slutsats att digital kompetens, från statligt håll, främst kopplas samman med en ekonomisk-teknologisk diskurs, stick i stäv mot den inom B&I dominerande begreppsförståelsen av MIK som demokrati- och rättighetsvärnande, alltså diskursen "humanistisk-sociologisk" (2018, s. 55).

Apropå den breda begreppsförståelsen av MIK: hur vi föreställer oss problemen påverkar vilka lösningar vi väljer. Många politikområden är inblandade, med skilda utgångspunkter och därför tolkningar av MIK. Eftersom de olika politikområdena inte samverkar eller vet vad de andra aktörerna gör blir resultatet av de enskilda satsningarna inte så effektiva och lyckade som de hade kunnat vara. När utvecklingen går mycket snabbt hamnar det politiska arbetet kring omprövning av lagar och regelverk ofta steget

efter och det går än mer långsamt att bygga nya institutioner. Flera politikområden involveras och viktiga frågor riskerar falla mellan stolarna. I en sådan situation uteblir reformer och istället ses ökad utbildning som en lösning. Konsekvensen kan bli att ansvaret för att hantera samhällsliga problem överlämnas till individen att lösa. Det är ett risktagande som politiken har att undvika. (Carlsson, 2018, s. 17)

Denna begreppsproblematik (Carlsson, 2018, s. 29–30) blir extra graverande idag, när ökad MIK hos allmänheten alltmer ses som ett värn för den uttalat hotade deliberativa demokratin. Stundtals uppfattar vi regeringsuppdragens formuleringar som direkt alarmistiska. Exempelvis i R.2 står att läsa:

I regeringens strategi för en stark demokrati (Ku2018/01406/D) lyfter regeringen fram tre utmaningar för demokratin: ett ökat demokratiskt utanförskap, det hotade demokratiska samtalet och att antidemokratiska aktörer blir allt synligare i samhället. [...] Fler än någonsin kan kommentera, debattera och bilda opinion. Samtidigt har också förutsättningarna för att hata, hota och trakassera meningsmotståndare förändrats kraftigt sedan internets och sociala mediers genombrott. [...] Det offentliga samtalet ska vara öppet för en mångfald av röster. Tystas människor tystnar demokratin (Justitiedepartementet, Kulturdepartementet, 2020).

Detta vittnar om MIK-frågornas upplevda angelägenhetsgrad i dagens politik, förutsatt då att det inte rör sig om performativ symbolpolitik i konkurrensen om väljarna (Olsson et al., 2019, s. 258–260; Centerwall 2019). Om läget bedöms så allvarligt som det skrivs fram i empirin bör MIK hamna högre på den politiska agendan och resurser sättas in. Om MIK är ett så potent medel för att rädda demokratin som den framskrivs vara i empirin kan en parallell dras till pandemin och MIK-brist likställas med en fara, som ett dödligt virus för det demokratiska samhället. Är innehållet i regeringsuppdragen reell politisk vilja, och ej blott performativ symbolpolitik, bör det i snar framtid synas i fördelningen av resurser, liksom under Covid-19-pandemin, med omfattande gemensamma satsningar och informationskampanjer att vänta.

För att här återkomma till frågan om MIK och angelägenhetsgraden i hur motiveringarna för stärkt MIK är formulerade så väcker just R.6 en del frågor, med tanke på uppdragsformuleringen och ärende. Redan i uppdragets titel ”Uppdrag till Myndigheten för samhällsskydd och beredskap att genomföra en informationskampanj till *allmänhet* (vår kursivering) och företag om informations- och cybersäkerhet” står det att ”Informationskampanjen ska spridas via ändamålsenliga kanaler i syfte att *nå ut till så många som möjligt*” (vår kursivering). Som skäl för regeringens beslut står:

Mot bakgrund av den säkerhetspolitiska utvecklingen i Sveriges närområde behöver medvetenheten och kunskapen i samhället öka om hur informations- och cybersäkerhetshoten ser ut samt hur man som enskild person eller företagare kan skydda sig och sin verksamhet mot dessa hot. Ökad kunskap om digitala sårbarheter och adekvat hantering av information är också viktigt för att öka motståndskraften mot exempelvis bedrägeribrott. MSB ges därför i uppdrag att i samverkan med Polismyndigheten genomföra en *bred* (vår kursivering) nationell informationskampanj som syftar till att öka medvetenheten och kunskapen i samhället om informations- och cybersäkerhet samt förstärka individers och företags förmåga att skydda sig mot brott (Justitiedepartementet, 2022).

Sett till hur regeringen skriver fram de problem som uppdraget sedan skall bidra med lösningen till undrar vi varför MIK-frågorna här tycks förstås så snävt, sett till vilka aktörer som (inte) omnämns i själva uppdragstexten eller listan över vilka ärendet anses vederbörliga i "kopia till": Försvarets materielverk, Försvarets radioanstalt, Försvarsmakten, Polismyndigheten, Post- och telestyrelsen samt Säkerhetspolisen. Hur effektiv blir en informationskampanj av denna angelägenhetsgrad riktad mot *allmänheten* när de aktörer som skrivs fram som relevanta, sett till politikområde (departement), enkom representerar rätts-, försvars- och finanspolitiken? Varken Statens medieråd (MIK-nod och mediekunnighetsansvarig sedan länge) eller Kulturdepartementet (ansvarigt för demokratifrågor, public service och Kungliga biblioteket) omnämns; ej heller Sveriges kommuner och regioner. Måhända kan detta tolkas som en konsekvens av att det fattas en gemensam begreppsförståelse av MIK (Carlsson, 2018, s. 29–30).

Om vi anammar regeringens förståelse av MIK som nödvändig baskunskap, analogt med läs- och skrivkunnet, kan vi konstatera att analfabetismen är utplånad i Sverige. Men förmågan att läsa har inte förvandlat svenskarna till ansvarstagande, autonoma invånare. MIK är ingen garant för stark demokrati eller för att motverka digitalt utanförskap, det är ett felslut att göra ett direkt orsakssamband dem emellan, hävdar Haider & Sundin (2022, s. 54–55, 59–60). Att allmänheten uppnår hög MIK främjar inte per automatik demokratin, likväl är MIK idag en nödvändig baskunskap för delaktighet i samhället. Trots att MIK inte är en lösning är det likväl en förutsättning och därmed ett indirekt värn.

3. Vilka politikområden adresseras som delaktiga i det MIK-främjande arbetet?

Att MIK berör flera politikområden blir uppenbart av visualiseringen i Tabell 2 (s. 24). De vanligast förekommande politikområdena konnoterar till MIK som en fråga för demokratipolitik, socialpolitik, rätts- och försvarspolitik. MIK-frågor som hamnar inom det kulturpolitiska området appellerar i empirin till medie- och demokratipolitik. Frågor som rör de olika konstformerna är däremot inte närvarande i materialet. MIK i utrikespolitisk kontext handlar här om internationell brottslighet (bedrägeribrott, R.6) samt, som en konsekvens av ryktesspridningen om socialtjänsten (R.4) där svenska lokala händelser av MIK-relevans får globala och sociala konsekvenser, om individens trygghet. Digitaliseringspolitiskt handlar det om en bred MIK-satsning (R.1) samt främjande av möjliggörande verktyg och förmågor (R.5; R.7). Utbildningspolitiken ligger utanför uppsatsens frågeställning men finns ändå representerad i empirin. I R.1 – som ju har MIK som mål – talar man nämligen om MIK som folkbildning och allmänbildning, och i R.7 riktas delar av uppdraget att säkra landets digitala spetskompetens till Universitetskanslersämbetet. R.7 är det enda regeringsuppdraget i empirin som adresseras till arbetsmarknadspolitik.

Departement som ingår i regeringsuppdragen som avsändare och uppdragsgivare är: Arbetsmarknadsdepartementet, Infrastrukturdepartementet, Justitiedepartementet, Kulturdepartementet, Näringsdepartementet, Socialdepartementet och Utbildningsdepartementet, det vill säga sju av de under den aktuella regeringsperioden elva existerande departementen. Som en kompletterande "kuriösitet" ser vi i regeringsuppdragen under rubriken *Kopia till* även Finansdepartementet, Försvarsdepartementet och Utrikesdepartementet omnämnas. Vi tolkar *Kopia till* som synonymt med *för kännedom*, alltså att frågan enligt uppdragsgivaren är av intresse för berörda parter i listan. Det enda departement som överhuvudtaget inte omnämns i empirin är Miljödepartementet –

vilket, enligt Palsa & Salomaa (2020, s.179), överensstämmer med MIK-frågans representation i Finland. Av de sju regeringsuppdrag som utgör vårt forskningsmaterial blir det alltså tydligt att MIK-frågorna 2018–2022 berörde närmast alla politikområden och då främst ur demokratisk, social, säkerhetsmässig och rättslig aspekt. Detta är en motsatt bild till Karlssons slutsats att begreppet digitalisering främst är positivt laddad och främst ses som något utvecklingsfrämjande och möjlighetsskapande (Karlsson, 2018, s. 27–28). De styrande rationaliteterna nu är att digitaliseringen bär med sig faror som MIK ses som en motkraft mot, eller lösningen på. Av den bild som den breda representationen av politikområden målar fram är det, med Karlssons terminologi, den humanistisk-sociologiska diskursen som dominerar begreppsförståelsen, som har värnandet av demokratin och individen i fokus (s.55).

Statens medieråd har sedan 2011 haft MIK på sin agenda, utan att det har stått inskrivet i myndighetens instruktion, främst utifrån sitt uppdrag mot målgruppen barn och unga. I och med regeringsuppdraget till Statens medieråd att kartlägga MIK befästs MIK som en fråga för den breda allmänheten (Kulturdepartementet 2018). Statens Medieråd tituleras hädanefter som MIK-nod.

8. Diskussion

Vi närmar oss nu slutet på vår resa och syftet med vår studie: att få underlag till att resonera om vad regeringens MIK-förståelse kan tänkas få för konsekvenser för B&I och folkbibliotekets MIK-främjande arbete för allmänheten.

I det empiriska materialet är det endast i R.1:s bakgrundsbeskrivning som biblioteksväsendet (Kungliga biblioteket och folkbiblioteket) omnämns. Folkbibliotekets frånvaro i empirin är inte oväntad om vi betänker den påtagliga nivåskillnaden mellan policydokumentet regeringsuppdrag (makronivå) och de kommunala biblioteksplanerna (mikronivå) som, tillsammans med bibliotekslagen, har störst och direkt påverkan på folkbiblioteksverksamheten. Men samtidigt, om den stundtals alarmistiska argumentationen för MIK som en garant för vårt demokratiska samhälle speglar en sann angelägenhetsgrad hos beslutsfattarna bakom regeringsuppdragen borde folkbiblioteket, med sitt uppdrag och sin B&I-expertis, naturligt ingå som samarbetspartner i förverkligandet av flera av regeringsuppdragen.

Om vi jämför främjandemålen i Tabell 1 (s. 24) så ser vi att beskrivningarna av kategorierna *Demokrati*, *Inkludering*, *Kulturell delaktighet* är nära besläktade med bibliotekslagen. Folkbiblioteket är även en samhällelig resurs som offentlig plats (public sphere) i den deliberativa demokratin, där datorer och internet görs tillgängliga för alla – även de som ingen dator äger – varför även *Välbefinnande*, som den hälsofrämjande och sociala aspekten av MIK, har relevans i en folkbibliotekskontext. I relation till kategorierna *Protektionism*, *Bred medieutbildning* och *Framtida arbetskompetens* är det bibliotekariens pedagogiska roll i det direkta mötet med besökaren, såväl de enskilda samtalen som med de MIK-kurser som ofta ges, som blir framträdande. Även här är folkbiblioteket en självklar aktör och resurs.

B&I:s självbild som MIK-främjare rimmar väl med den bild av politikområden med MIK-intresse som målas fram i Tabell 2 (s. 24). Lejonparten av departementens uppdrag argumenterar för MIK som medel för värnandet av demokratin, rättvisefrågor och individ- och samhällsskydd. Folkbiblioteket uppdrag tillhör politikområdena *Demokrati*, *Kultur*, *Utbildning* (läs främja användarens informationskunnighet) vilket i sin

förlängning indirekt konnoterar *Socialpolitik* – sett som tillgängliggörande och möjliggörande – alltså bibliotekslagens formulering om *allas* rätt till information och kultur (Bibliotekslag, 2013) liksom uppdraget att främja den aktiva, autonoma och delaktiga invånaren.

När det i regeringsuppdragen talas om informationskampanjer riktade till allmänheten, så som i uppdrag R.2, “Myndigheten ska göra en analys av hur behoven ser ut och på vilket sätt en informationsinsats som ska nå ut brett till allmänheten kan utformas”, samt i R.6 – gällande MSB:s och Polismyndighetens informations- och cybersäkerhetskampanj – är *allmänheten* uttalad målgrupp. Allmänheten kan, som sagts tidigare, jämföras med *alla* i bibliotekslagens sjätte paragraf (2013). Därtill har folkbiblioteken informationshantering som sitt expertområde. Ser vi till de MIK-främjande insatser i empirin som konnoterar psykisk hälsa eller social och samhällelig delaktighet, exempelvis i R.5 (Post och telestyrelsens MIK-främjande arbete för målgruppen äldre) så bör folkbiblioteket vara en naturlig medaktör. I regeringsuppdraget likställs subjektpositionen *äldre* med personer med funktionsnedsättning, en i bibliotekslagen för folkbiblioteket prioriterad målgrupp (2013). Folkbiblioteket har redan flera utarbetade riktade insatser och samarbeten för att ombesörja att segmentet äldres informationsbehov tillgodoses. Vi tolkar att detta också är en orsak till att Kungliga biblioteket finns med som aktör i R.5, “Kopia till”.

Utifrån Foucaults påstående att den vetenskapliga diskursen är nära makten så påverkar B&I-fältet de statliga policydokumenten, eftersom policydokumenten till viss del vilar på vetenskaplig grund, något som Nordicom kartläggning är ett tydligt exempel på (Carlsson, 2018). Detta till trots tycks den styrande makten sakna vetskap om B&I-fältets MIK-expertis. Måhända kan en orsak vara just ett förgivettagande inom B&I-fältet, att MIK-frågorna här är så basala och självklara att man därför förutsätter att omgivningen också vet om det. Och ser vi till MIK-främjande som praktik är folkbiblioteket inte omnämnt som en given MIK-aktör i empirin, jämför Tallerås & Skölds (2020) slutsats att biblioteket faktiskt *är* en självklar och kompetent resurs som inte utnyttjas. Med andra ord: på regeringsnivå är folkbibliotekens uppdrag nära i retoriken men långt bort i praktiken.

För B&I:s vidkommande torde det ligga en utmaning i att beforska ett så snabbt föränderligt fenomen som MIK. Vetenskapen och den tekniska beräkningen av framtida informationsflöden, informationsbehov och dito beteenden – är alltid mer eller mindre obsolet. Den vetenskapliga förståelsen och kalkylerna bygger på gammal kunskap, medan den digitala teknologiska utvecklingen förändras snabbt. Haider & Sundin (2022, s. 87) poängterar att MIK inte enbart är en konsekvens utan även en del av den sociala utvecklingen, eftersom informationspraktikerna samtidigt är med och formar framtiden. I förståelsen av det MIK-främjande arbetet som ett samhälleligt ansvar är en av grundorsakerna och utmaningarna just skillnaden mellan den snabba digitala teknikutvecklingen och de demokratiska processernas långsamhet (Carlsson, 2018, s. 17). Som ett kuriöst exempel, sett med dagens ögon (2023), så omnämns AI enkom som något positivt i R.7 (från 2019), vilket rimmar väl med Karlssons slutsats gällande begreppet digitaliseringens positiva konnotationer (2018, s. 48). För blott fyra år sedan beskrevs AI som det nya heta, nyckeln till framgång och ökat välstånd, så fjärran från dagens debatt. Den nya tekniken tycks förtrolla och förblinda oss. Först efter en tid vaknar vi upp, när komplexiteten och problemen uppdragas. Carlssons påstående att vi

befinner oss i “slutet på digitaliseringens början” (s. 2018, s. 15) är i allra högsta grad aktuellt.

Apropå MIK som medel och retoriskt redskap så är biblioteksväsendet synligt i internationella policydokument, se exempelvis IFLA:s och Unescos internationella biblioteksmanifest (International Federation of, L. A., 2022) som i sin tur påverkar den svenska politiken och regeringsuppdragen. Policydokument är både en handling och en av den disciplinära maktens styrningstekniker (Skouvig, 2008, s. 223). Sett med diskursiv blick så är FN ett påverkansorgan och (indirekt) en normerande maktfaktor för de regeringar i världen som skrivit under FN:s deklARATIONER. När IFLA, som expert, är medaktör i Unescos MIK-arbete är den samtidigt en aktiv agent som lyfter in såväl sina kompetenser som sina intressen i policyarbetet. Därmed påverkar IFLA förståelsen av MIK (som tankeobjekt) och samtidigt sin egen roll i MIK-arbetet, en makthandling på den politiska arenan.

R.1 är det enda dokumentet i empirin som har MIK som mål och fokusområde. Undersöker vi textens funktion, ur en innebördslig och interpersonell aspekt (Boréus & Bergström, 2021, s. 22), och diskursivt, som strategisk och performativ handling (Olsson et al., 2019, s. 258–260), kan vi notera att Statens medieråd i sin rapport – som ligger till grund för R.1 – talar om sig själv som MIK-expert och framskriver sig som lämpad för rollen som nationell MIK-nod (R.1). Vi lyfter fram detta för att påvisa policydokumentens betydelse i den diskursiva makten, inte för att kritisera utfallet eller ifrågasätta denna myndighets lämplighet för uppdraget. Med tanke på att Statens medieråd har arbetat med MIK-frågor sedan 2010-talet är det rimligt att anta att det är lämpat för att axla detta ansvar. Men icke förty, apropå hur makten i en diskurs ständigt är rörlig och föränderlig, när myndigheten i sin rapport nominerar sig själv som MIK-resurs och sedan får uppdraget som MIK-nod innebär detta att Statens medieråd får ett utökat uppdrag och således mer resurser.

I folkbibliotekets ansvar för allmänhetens informationsförsörjning inkluderas och poängteras kulturperspektivet “...allas rätt till information och *kultur*” (Bibliotekslag, 2013). Det skiljer sig från hur kulturbegreppet skrivs fram i empirin. Här handlar det om socialpolitiska, rättsliga, försvarspolitiska och demokratiska aspekter: MIK som allmänbildning, baskunskap och en förutsättning för att leva i dagens medierade samhälle samt som värn mot digitala hot. Inom biblioteksvärlden förstås informationskompetens även som en del av värnandet av den fria tanken, av bildningen och tillgänglighet till information och kultur. Bibliotekets samlingar och tillhandahållande av information konnoterar konsten som provokativ, kittlande och utvecklande; individens “rätt till konsten” ses samtidigt som en del av fundamentet för den deliberativa demokratin, som en mänsklig rättighet. Argumentationen för och förståelsen av MIK-främjandet kan därför tänkas tolkas delvis annorlunda inom B&I-diskursen och folkbiblioteket än det gör i Regeringskansliet, sett till empirin.

MIK beskrivs i empirin som en förutsättning för vårt demokratiska samhälle och ska även fungera som värn mot hot, trolling och bedrägeribrott etcetera. För folkbiblioteket – med sitt användarperspektiv och uppdrag att möta och bistå enskilda biblioteksanvändare – ses MIK-insatserna ur ett gräsrotsperspektiv, utifrån ledstjärnorna neutralitet och åsiktsfrihet för *individen*. Men ur ett diskursivt perspektiv är neutraliteten på sätt och vis en chimär, då den alltid är politisk och kontextbunden. Ses den autonoma individen som den goda och ansvarsfulla samhällsinvånaren som ständigt ombesörjer

sin MIK, den rationella och kompetenta konsumenten (Haider & Sundin, 2022, s. 27–29) *eller* är invånaren autonom i bemärkelsen fritt tänkande individ, i kontexten att deliberativ demokrati kräver plats för opposition, alltså MIK som (möjlighet till) motstånd? Idén om det neutrala biblioteket är väletablerad, i bibliotekslagen liksom i internationella policydokument (International Federation of, L. A., 2022). Idén om neutralitet är ett liberalistiskt tankegodis och således ett politiskt begrepp (Haider & Sundin, 2022, s. 113). Enligt ändamålsparagrafen i bibliotekslagen ska folkbiblioteket ”verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning” (2013:801). När MIK alltmer framstår som en motståndsrörelse och en garant för vårt demokratiska samhälle bör vi även ställa oss frågan vem som ska skyddas genom ökad MIK, och från vem? Även de i empirin omnämnda antidemokratiska krafterna är en del av samhället. Individer som ej delar de demokratiska värderingarna ingår även de i ”allmänheten” och äger – apropå åsiktsfriheten – samma rätt att tillgodogöra sig och sprida information (så länge som de då inte begår handlingar som strider mot svensk lagstiftning).

Utifrån den framskrivna idén att MIK stärker demokratin, som en motståndshandling mot samhällsliga hot och faror och det faktum att folkbiblioteket har demokrati-främjande i sitt uppdrag är det intressant att begrunda Haider & Sundins (2022, s. 54–55) påstående att det förmodade orsakssambandet mellan ökad MIK och demokrati inte existerar. Vi delar deras analys men konstaterar att även om MIK inte är en garant är den dock en förutsättning för att demokratin alls ska vara möjlig. Här har folkbibliotekarien en viktig roll, med såväl sitt tjänstemannauppdrag som sin expertis inom informationsvetenskapen.

Folkbiblioteket är en kommunal institution där bibliotekarien är en offentliganställd serviceperson i allmänhetens tjänst och har på sätt och vis dubbla lojaliteter, mot såväl sin huvudman (kommunen) och de normativa policydokumenten (bibliotekslagen och biblioteksplanerna) som mot den enskilda invånaren. Ser vi till den sviktande tilliten till politiken, myndigheterna och kunskapsinstitutionerna (Haider & Sundin, 2022, s. 9) och folkbibliotekets MIK-främjande uppdrag uppstår frågan om folkbiblioteket av allmänheten kommer att ses som en ”allierad” möjliggörare och främjare av kritiskt tänkande även i framtiden (MIK som motståndshandling) *eller* som en grindvakt och maktens lakej (statlig styrning och ”propaganda”)? Folkbiblioteket har länge tillskrivits stort förtroende i Sverige och rankas högt jämfört med andra institutioner (Höglund, 2017, s. 333). Hur kan folkbiblioteket arbeta för att även imorgon av invånarna upplevas som förtroendeingivande och inte som representant för den styrande makten? Detta är en grundförutsättning för folkbibliotekets MIK-främjande uppdrag.

Vad som framträder av vår studie är att det, hos regeringen, skett en snabb begreppsfrskjutning sedan Nordicoms kartläggning (Carlsson, 2018). Den stora förändringen ligger i den nya bilden av digitaliseringens påverkan på vår samtid. Den ses inte längre som ett möjliggörande fenomen utan som en riskfaktor, varför MIK nu beskrivs som ett universalmedel i kampen för den deliberativa demokratin. Den hegemoniska begreppsförståelsen av MIK idag är, enligt vår empiri, som *förutsättning* för att alls kunna leva och verka i dagens digitaliserade värld samt – och häri ligger förändringen – som *värn* och *motstånd*, då digitaliseringen nu främst har skrivits fram som hot- och farofylld för allmänheten och den deliberativa demokratin. Det handlar även om att ge ökad agens till (den förmodat autonoma och ansvarsfulla) individen. I empirin kan det tolkas som att den enskilda användaren själv är förpliktad att tillskansa

sig tillräcklig MIK, som en ansvarstagande samhällsmedborgare. Sett till dagens informationsinfrastruktur blir det ett åtagande omöjligt för individen att till fullo genomföra på egen hand (Haider & Sundin, 2022, s. 25–47). I skuggan av problemen med informationens fragmentisering (Haider & Sundin, 2022, s. 4–6) och hur regeringsuppdragen beskriver MIK-behovet som en central och akut angelägen fråga, krävs en bred samverkan på alla nivåer för att MIK hos allmänheten ska höjas. För ingen ensam aktör (Statens medieråd, folkbiblioteket, MSB, utbildningsväsendet, public service, organisationer i civilsamhället etcetera) kan idag enkelt nå en majoritet av *allmänheten*. För folkbibliotekets del blir det här viktigt att fråga sig hur man ska nå den breda allmänheten – och då även de vuxna som varken studerar, arbetar nära barn och studenter eller redan är biblioteksanvändare; den för folkbiblioteket eviga frågan om hur man ska nå ut till *hela* allmänheten blir här åter aktuell.

Statens medieråd omtalas nu som MIK-nod, varför det, ur ett B&I-perspektiv, är intressant att jämföra denna myndighets MIK-förståelse med biblioteksuppdraget:

”Medie- och informationskunnighet (MIK) handlar bland annat om att förstå mediernas roll i samhället; kunna finna, analysera och kritiskt värdera information; kunna uttrycka sig och skapa innehåll i olika medier. Begreppet har ofta kommit att likställas med källkritik och källtillit, men är betydligt bredare än så. Det är ett område i utveckling, eftersom teknik och medieanvändning ständigt förändras.” (Statens medieråd, 2021)

I bibliotekslagens ändamålsparagraf: “Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.” samt i paragraf sju: “Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet” (2013). Tidigare har Statens medieråd arbetat för att främja mediekunnighet hos målgruppen barn och unga (Wagner, 2018, s. 92–93). Som MIK-nod har nu uppdraget vidgats till att även inbegripa informationskunnighet. Det tvärvetenskapliga B&I-fältet har informationskompetens som ett av sina expertisområden och biblioteket har praktiserat detta i flera tusen år, allt sedan biblioteken i det mesopotamiska riket. I R.1 får Statens medieråd uppdraget att som myndighet bli en MIK-nod. I Nordicoms kartläggning (Carlsson, 2018, s. 19, 90) omnämns folkbiblioteken som sådana noder i lokalsamhället, det vill säga en kompetent och samlande resurs för olika aktörer. Det blir här tydligt att Statens medieråd som myndighet (MIK-nod på makronivå) och folkbiblioteket som kommunal institution (MIK-nod på mikronivå) nu bägge har MIK-främjandearbete mot *allmänheten* i sitt uppdrag. Vilken roll tillskrivs B&I och folkbiblioteket i Statens Medieråds MIK-arbete? Ska regeringsuppdragets formuleringar tas bokstavligen och på allvar så behövs det en gemensam begrepps-förståelse, samarbete och resurser. Om ökad MIK kan avvärja några av de hot som vårt demokratiska samhälle är utsatt för behövs B&I-fältets expertis och folkbibliotekets praktik.

För att lyckas bli den agent och självklara medaktör i MIK-arbetet som man bör vara behöver biblioteksvärlden bli bättre på att framhäva sin kunskapsbredd och potential; få omvärlden att se det inom fältet förgivettagna. För att sektorn ska lyckas, både med att legitimera sig och sina metoder och att kommunicera den kunskap man har, måste man arbeta systematiskt för att hitta bra vägar att få in biblioteks-fältets perspektiv i den offentliga debatten (Tallerås & Sköld, 2020).

Empirin talar om MIK som central för demokrati, säkerhet, delaktighet etcetera, om än från olika politikområden. Biblioteket är inte lösningen, men en förutsättning för MIK. Biblioteken har en levande och pågående professionell diskussion om MIK-frågorna och lyckas balansera olika intressen. Haider & Sundin (2022, s.152) talar om biblioteket som en förebild i MIK-debatten eftersom det ständigt omprövar sin verksamhet, själv-reflekterar och utvärderar. Detta pågående och reflekterande samtal är en nödvändig grundinställning i det ständigt föränderliga digitala landskapet. Denna levande diskussion legitimerar biblioteket som en pålitlig och legitim informationsförmedlare. Ser vi till hur uppdraget formuleras i R.1 blir det intressant att läsa hur Statens medieråd ska axla rollen som nod och kunskapsbank för MIK i Sverige och hur målen att nå hög MIK hos *allmänheten* ska uppnås. Vilken roll kan B&I och folkbiblioteket komma att tillskrivas i detta angelägna arbete?

9. Förslag till vidare forskning

I detta nu, medan vi skriver detta arbete, startar Statens medieråd upp sitt nya, breddade MIK-uppdrag. Det är med andra ord en händelserik tid för MIK i Sverige. Uppslagen till MIK-forskning kan därför vara många. Att på olika sätt följa hur medierådet tar sig an denna uppgift, och inte minst i relation till folkbiblioteken och B&I, vore angeläget.

Formuleringar i empirin väcker många frågor, bortom vår studie. Apropå normativitet och diskursanalys hade det varit spännande att göra en historisk analys av hur subjektpositioner som exempelvis kvinnor, muslimer och äldre framställs som offer eller problem i policydokument. Sett till problematiseringen av så många grupper, eller subjektpositioner, (kvinnor, äldre, barn och unga, människor med funktionsnedsättning eller annat etniskt ursprung) torde det förmodade "normala" i den rådande hegemonin vara i absolut minoritet och undantaget här.

En begreppshistorisk diskursiv analys av formuleringen "*Sverige ska vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter*" (*prop. 2011/12:1, utg. omr. 22, bet. 2011/12:TU1, rskr. 2011/12:87*) vore intressant då den ofta återkommer i empirin och tycks ha fått stor genomslagskraft. Dess snärtiga titel och ursprung i en budgetproposition för tankarna till en vision som formulerats fram för ett företag.

En mer omfattande diskursanalys av MIK-begreppet över längre tid för att se hur förståelsen förändrats vore av intresse, då MIK är en så tungt vägande och brett förekommande fråga på den politiska agendan idag.

Referenser

- Arbetsmarknadsdepartementet. (2021). *Uppdrag till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) att göra en analys om hat och hot mot kvinnor i digitala miljöer*. Regeringskansliet.
<https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2021/05/uppdrag-till-totalforsvarets-forskningsinstitut-foi-att-gora-en-analys-om-hat-och-hot-mot-kvinnor-i-digitala-miljoer/>
- Axelsson, T. & Qvarsebo, J. (2017). *Maktens skepnader och effekter: maktanalys i Foucaults anda*. Studentlitteratur.
- Bacchi, C. (2012). Why Study Problematizations? Making Politics Visible. I *Open Journal of Political Science*, 02 (01), s. 1–8.
<https://doi.org/10.4236/ojps.2012.21001>
- Bacchi, C. (2009). *Analysing policy : what's the problem represented to be?* Pearson.
- Biblioteksbladet. (24 sep 2019). *MIK-tema lyfter fram betydelsen av bibliotek*.
<https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/bokmassan/mik-tema-lyfter-fram-betydelsen-av-bibliotek/>
- Bibliotekslag*. (SFS 2013:801). Kulturdepartementet. Hämtad 6 februari, 2023, från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801
- Boréus, K. & Bergström, G. (2021). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (4 uppl.). Studentlitteratur.
- Bjereld, U., Demker, M. & Hinnfors, J. (2018). *Varför vetenskap?: om vikten av problem och teori i forskningsprocessen* (4 uppl.). Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3 uppl.). Liber.
- Carlsson, U. (Red). (2018). *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern: en demokratifråga: kartläggning, analys, reflektioner*. Nordicom.
- Centerwall, U. (2019). Performing the school librarian: Using the Butlerian concept of performativity in the analysis of school librarian identities. *Journal of Librarianship and Information Science*, 51(1), 137–149. <https://doi.org/10.1177/0961000616678308>
- EU. (2019). *Europaparlamentets och Europarådets förordning 2019/881*. Publicerad 7 juli 2019. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/881/oj?locale=sv>
- Fichtelius, E., Persson, C. & Enarson, E. (2019). *Demokratins skattkammare: förslag till en nationell biblioteksstrategi*. Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/nytt-fran-kb/nyheter-samverkan-och-utveckling/2019-03-07-demokratins-skattkammare---forslag-till-en-nationell-biblioteksstrategi.html>
- Finansdepartementet. (2018). *Budgetpropositionen för 2018*. Regeringskansliet.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2017/09/prop.-2017181>

- Finansdepartementet. (2017). *För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi*. Regeringskansliet.
<https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2017/05/for-ett-hallbart-digitaliserat-sverige-en-digitaliseringsstrategi/>
- Haider, J. & Sundin, O. (2022). *Paradoxes of Media and Information Literacy*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781003163237>
- Höglund, L. (2017). Biblioteken fortsatt välanvända med höga betyg. I U. Andersson, J. Ohlsson, H. Oscarsson & M. Oskarson (Red.), *Larmar och gör sig till: SOM-undersökningen 2016*. SOM-institutet.
- Infrastrukturdepartementet. (2020). *Uppdrag att bidra till tillgänglighet och användning av it och elektroniska kommunikationstjänster för äldre med anledning av utbrottet av covid-19*. Regeringskansliet.
<https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2020/11/uppdrag-att-bidra-till-tillganglighet-och-anvandning-av-it-och-elektroniska-kommunikationstjanster-for-aldre-med-anledning-av-utbrottet-av-covid-19/>
- Infrastrukturdepartementet. (2019) *Uppdrag att samverka kring kompetensförsörjningen av digital spetskompetens*. Regeringskansliet.
<https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2019/08/uppdrag-att-samverka-kring-kompetensforsorjningen-av-digital-spetskompetens/>
- International Federation of L. A. & Institutions. (2022). *IFLA:s/Unescos folkbiblioteksmanifest 2022*. Newstex.
<https://repository.ifla.org/handle/123456789/2574>
- Internetstiftelsen. (2020) *Svenskarnas digitala liv under pandemin*. 15 december, 2020.
<https://internetstiftelsen.se/nyheter/svenskarnas-digitala-liv-under-pandemin/>
- Kann-Rasmussen, N., & Balling, G. (2015). Ikke-læsning som «problem» i dansk kulturpolitik - En analyse af læsekampagnen Danmark Læser. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 18(2), 250–266. <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2015-02-08>
- Karlsson, Johanna (2018) *Digital kompetens på den politiska agendan - En diskursanalys* [Magisteruppsats/ Högskolan i Borås] DiVA.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1232300/FULLTEXT01.pdf>
- Justitiedepartementet. (2022). *Uppdrag till MSB att genomföra en informationskampanj till allmänhet och företag om informations- och cybersäkerhet*. Regeringskansliet.
<https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2022/04/uppdrag-till-msb-att-genomfora-en-informationskampanj-till-allmanhet-och-foretag-om-informations--och-cybersakerhet/>
- Justitiedepartementet; Kulturdepartementet. (2020). *Uppdrag till Brottsoffermyndigheten att förbereda en informationsinsats mot näthat*. Regeringskansliet.
<https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2020/06/uppdrag-till-brottsoffermyndighet-en-att-forbereda-en-informationsinsats-mot-nathat/>

Kulturdepartementet. (2019). *Uppdrag till Statens medieråd att förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet*. Regeringskansliet.
[https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2019/09/uppdrag-till-statens-medierad-att-f](https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2019/09/uppdrag-till-statens-medierad-att-forstarka-arbetet-for-okad-medie--och-informationskunnighet/)
[orstarka-arbetet-for-okad-medie--och-informationskunnighet/](https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2019/09/uppdrag-till-statens-medierad-att-forstarka-arbetet-for-okad-medie--och-informationskunnighet/)

Kulturdepartementet. (2018). *Uppdrag till Statens medieråd att utveckla former för en förstärkt samverkan av insatser för medie- och informationskunnighet (MIK)*. Regeringskansliet.
<https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2018/09/uppdrag-till-statens-medierad-att-utveckla-former-for-en-forstarkt-samverkan-av-insatser-for-medie--och-informationskunnighet-mik/>

Kungliga biblioteket. (2021). *Digitalt först med användaren i fokus 2018-2020. Slutredovisning*.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/nytt-fran-kb/nyheter-samverkan-och-utveckling/2021-02-25-digitalt-forst---i-hamn-efter-tre-ar.html>

Larsen, A.K. (2018). *Metod helt enkelt: en introduktion till samhällsvetenskaplig metod* (2 uppl.). Gleerups.

Lindsköld, L. (2015). Contradicting Cultural Policy: A comparative study of the cultural policy of the Scandinavian radical right. I *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, (1), 8–26. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-3857>

Olsson, J., Berg, M., Hysing, E., Kristianssen, A.-C., & Petersén, A. (2019). *Policy i teori och praktik*. Studentlitteratur.

Palsa, L., & Salomaa, S. (2020). Media literacy as a cross-sectoral phenomenon: Media education in Finnish ministerial-level policies. *Central European Journal of Communication*, 13(2), 162–182. [https://doi.org/10.19195/1899-5101.13.2\(26\).2](https://doi.org/10.19195/1899-5101.13.2(26).2)

Patel, R. & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (5 uppl.). Studentlitteratur.

Pilerot, O. (2018). Vad vi talar om när vi talar om MIK och informationskompetens. I U. Carlsson (Red.), *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern: en demokratifråga: kartläggning, analys, reflektioner* (s. 81–83). Nordicom.

Regeringskansliet. (1 april 2015). *Offentlighetsprincipen*.
<https://www.regeringen.se/sa-styrs-sverige/grundlagar-och-demokratiskt-deltagande/offentlighetsprincipen/>

Regeringskansliet. (19 juli 2023) *Regeringsuppdrag*.
<https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/>

Röshammar, M. (31 januari 2020). Anette Novak: "Nya metoder behövs för MIK". I *Biblioteksbladet*.
<https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/mik/anette-novak-nya-metoder-behovs-for-mik/>

SAOL (u.å.) Allmänhet. Hämtad 5 april 2023 från
<https://svenska.se/tre/?sok=allm%C3%A4nhet&pz=1>

SAOL (u.å.) Invånare. Hämtad 5 april 2023 från <https://svenska.se/tre/?sok=inv%C3%A5nare&pz=1>

SAOL (u.å.) Policy. Hämtad 5 april 2023 från <https://svenska.se/tre/?sok=policy&pz=1>

SAOL (u.å.) Styrdokument. Hämtad 5 april 2023 från <https://svenska.se/tre/?sok=styrdokument&pz=8>

Skouvig, L. (2008). Michel Foucault: Viden, magt og biblioteket. I J. Andersen, C. Hvenegaard Rasmussen, & H. Jochumsen (Red.), *At forstå biblioteket: En introduktion til teoretiske perspektiver* (s. 217–236). Danmarks Biblioteksforening.

Socialdepartementet. (2022). *Uppdrag att motverka ryktesspridning och desinformation om socialtjänsten*. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2022/09/uppdrag-att-motverka-ryktesspridning-och-desinformation-om-socialtjansten/>

Socialstyrelsen. (17 maj 2021). *Tydlig pandemieffekt på digitaliseringen i kommunerna*. <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/pressrum/press/tydlig-pandemieffekt-pa-digitaliseringen-i-kommunerna/>.

Statens medieråd. (22 februari 2021). *Vad är MIK?*. Senast uppdaterad 2023-01-20. <https://www.statensmedierad.se/mik-sveriges-kunskapsbank/vad-ar-mik>

Tallerås, K. & Sköld, O. (2020) What They Talk About When They Talk About the Need for Critical Evaluation of Information Sources: An Analysis of Norwegian and Swedish News Articles Mentioning ‘Source Criticism’. I A. Sundqvist, G. Berget, J. Nolin & K. Skjerdingsstad (Red.), *Sustainable Digital Communities: 15th International Conference, iConference 2020, Borås, Sweden, March 23–26, 2020, Proceedings*. Springer.

Wagner, M. (2018) Medie- och informationskunnighet (MIK) i Sverige - Insatser och aktörer. I U. Carlsson (Red.), *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern: en demokratifråga: kartläggning, analys, reflektioner* (s. 89–113). Nordicom.

Wallén, G. (2011). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik* (Upplaga 2:15). Studentlitteratur.

Wreder, M. (2007) Ovanliga analyser av vanliga material. I M. Börjesson & E. Palmblad (Red.), *Diskursanalys i praktiken* (s. 29–51). Liber.